

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ**

Διπλωματική Εργασία

***Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1929 ΚΑΙ Η ΤΡΕΧΟΥΣΑ ΔΙΕΘΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ
ΚΡΙΣΗ: ΜΙΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ***

Σοφία Εμμανουήλ Βασιλάκη

ΠΕΙΡΑΙΑΣ, 2011

Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1929 ΚΑΙ Η ΤΡΕΧΟΥΣΑ ΔΙΕΘΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ: ΜΙΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Βασιλάκη Σοφία

Σημαντικοί όροι: Κρίση, αίτια, επιπτώσεις, πολιτικές αντιμετώπισης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη ασχολήθηκε με το φαινόμενο της κρίσης του 1929, το μελέτησε διεξοδικά και πραγματοποίησε σύγκριση με τη τρέχουσα διεθνής οικονομική κρίση καθώς και κοινά σημεία αναφοράς. Μιας και πολλά γεγονότα του παρελθόντος επαναλαμβάνονται στην ιστορία, σε πολλές περιπτώσεις υπάρχει ίδια αντιμετώπιση της κατάστασης με την αρχική. Μέσα από τη μελέτη της κρίσης του 1929, καταλήξαμε σε σημαντικά συμπεράσματα για την τωρινή κατάσταση της κρίσης. Παρόλο που οι δύο κρίσεις εμφάνισαν κοινά στοιχεία, ακόμα δεν έχει δοθεί λύση για τη σημερινή κατάσταση. Σκοπός της εργασίας ήταν να συγκρίνει τις δύο κρίσεις και να καταλήξει μέσα από την έρευνα σε ασφαλή συμπεράσματα.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτέρως τον καθηγητή μου, του οποίου η συμβολή υπήρξε καθοριστική για την ολοκλήρωση της πτυχιακής μου μελέτης, καθώς επίσης και την οικογένειά μου για την υποστήριξή τους καθ' όλο το διάστημα συγγραφής της εργασίας μου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΠΛΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο ΜΕΛΕΤΗ της ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ 1929/1930	2
1.1 Ιστορικά δεδομένα και προγενέστερες καταστάσεις που οδήγησαν στη κρίση του 1929/1930	2
1.2 Τα αίτια που οδήγησαν στη κρίση του 1929/1930	2
1.3 Οι επιπτώσεις και η διεθνής μετάδοση	3
1.4 Η έξαρση της βιομηχανικής κατανάλωσης Συμπεράσματα από τη κρίση	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	10
2.1 Οι λόγοι που οδήγησαν στη παρούσα κρίση	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
2.2 Αίτια και λόγοι πρόκλησης της σύγχρονης κρίσης : Διεθνείς εξελίξεις και χρηματιστήριο	15
2.3 Ο ρόλος των τραπεζών	17
2.4 Ο ρόλος της παγκοσμιοποίησης και οι τράπεζες	18
2.5 Επιδράσεις και επιπτώσεις από τη κρίση στα ΜΜΕ	20
2.6 Οικονομικές επιπτώσεις στη χρηματοδότηση και λειτουργία των επιχειρήσεων	21
2.7 Η αρνητική επίδραση στις αναπτυσσόμενες χώρες και στην νοτιοανατολική Ευρώπη	23
2.8 Τα θετικά της κρίσης	28

2.9 Το μάνατζεμεντ των επιχειρήσεων στη παρούσα κρίση	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ 1929/30 ΚΑΙ 2008 ΜΕ ΕΙΔΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥΣ	36
3.1 Τα αίτια της εκδήλωσης της κρίσης του 1929/1930 και οι επιδράσεις της σε διεθνές επίπεδο	36
3.2 Τα αίτια της εκδήλωσης της σύγχρονης κρίσης και οι επιδράσεις της σε διεθνές επίπεδο	37
3.3 Οι πολιτικές αντιμετώπισης της σύγχρονης κρίσης σε σχέση με την κρίση του 1929/1930	39
3.4 Οι δύο κρίσεις και η Ελλάδα	43
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	46
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	48
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	
<u>ΣΧΗΜΑΤΑ</u>	50

ΛΙΣΤΑ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

ΣΧΗΜΑ 2-1: Ο ΔΕΙΚΤΗΣ ΤΙΜΩΝ ΤΩΝ ΑΚΙΝΗΤΩΝ	11
ΣΧΗΜΑ 2-2: Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΩΝ ΜΕΤΟΧΩΝ	12
ΣΧΗΜΑ 2-3: ΤΟ ΈΛΛΕΙΜΜΑ ΣΤΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ	13
ΣΧΗΜΑ 2-4: Η ΜΕΓΕΘΥΝΣΗ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΑΕΠ (ΣΕ ΟΡΟΥΣ PPP)	13
ΣΧΗΜΑ 2-5: ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ	14
ΣΧΗΜΑ 2-6: ΧΑΣΜΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΕΠΙΤΥΧΗΜΕΝΩΝ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΕΣΟΥ ΟΡΟΥ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ.	29
ΣΧΗΜΑ 2-7: ΧΑΣΜΑ ΜΕΤΑΞΥ ΑΠΟΤΥΧΗΜΕΝΩΝ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ ΚΑΙ ΜΕΣΟΥ ΟΡΟΥ ΑΓΟΡΑΣ.	30
ΣΧΗΜΑ 2-8: ΧΑΣΜΑ ΜΕΤΑΞΥ ΗΓΕΤΩΝ ΚΑΙ ΛΙΓΟΤΕΡΟ ΕΠΙΤΥΧΗΜΕΝΩΝ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΤΟΜΕΙΣ.	30

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πολλές φορές έχουμε ακούσει την έκφραση ότι η Ιστορία επαναλαμβάνεται, με αυτή τη ρήση και αναφερόμενοι μόνο στους κατέχοντες των καίριων θέσεων αυτής της κοινωνίας, υπάρχει η ανάγκη να δηλωθεί ότι πολλά γεγονότα Ιστορικά έχουν επαναληφθεί ξανά και ξανά και ότι υπάρχει ένας οδηγός αντιμετώπισης αυτών.

Αυτό που δεν αναφέρεται είναι ότι οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν για να αντιμετωπιστούν, είχαν ως αποτέλεσμα να επαναληφθούν και πάλι τα ίδια γεγονότα στο μέλλον και να οδηγηθεί η κοινωνία μας στον ίδιο παρονομαστή.

Η πρόσφατη χρηματοοικονομική κρίση αποτελεί ίσως την πρώτη παγκοσμιοποιημένη κρίση, καθώς όλες οι αγορές στον κόσμο υφίστανται, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, τις συνέπειές της.

Η παρούσα εργασία εστιάζει, από τη μια στην οριοθέτηση κυρίως των αιτιών, των επιπτώσεων και των πολιτικών αντιμετώπισης της κρίσης του 1929 στις ΗΠΑ, η οποία ήταν εξίσου μεγάλη σε έκταση και διάρκεια σε σχέση με τη τρέχουσα διεθνής οικονομική κρίση και από την άλλη στη μελέτη της παρούσας οικονομικής κρίσης, η οποία όπως προαναφέραμε έχει πλήξει τις οικονομίες παγκοσμίως. Δομικά το θέμα μελετήθηκε μέσα από τρεις ενότητες.

Στη πρώτη ενότητα μελετήθηκε η κρίση του 1929, τα ιστορικά δεδομένα και τα γεγονότα που προηγήθηκαν, τα αίτια που οδήγησαν σ' αυτή οδηγώντας τις σε μια παγκοσμιοποιημένη ύφεση και για πολλούς στο δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, οι επιπτώσεις της, καθώς και οι πολιτικές αντιμετώπισης και ευρύτερα τα συμπεράσματα από τη κρίση.

Στην επόμενη ενότητα η γράφουσα μελέτησε τη σημερινή κρίση ακολουθώντας μια παρόμοια φιλοσοφία σε σχέση με τη μελέτη της κρίσης του 1929, τα προβλήματα που οδήγησαν σ' αυτή αλλά και το αντίκτυπο της παγκοσμίως. Η τελευταία ενότητα εστιάζει στη σύγκριση των δυο κρίσεων. Στη τρίτη ενότητα έγιναν αναφορές στην Ελλάδα σε σχέση με τη κρίση.

Η μελέτη της κρίσης του 1929, θα μας οδηγήσει σε ωφέλημα συμπεράσματα αναφορικά και με τη τρέχουσα κρίση. Συγκεκριμένα πολλοί θεωρητικοί πιστεύουν ότι οι δυο κρίσεις έχουν πολλές ομοιότητες, σε σχέση με τους λόγους ανάπτυξης τους, αλλά και σε σχέση με τους τρόπους που αντιμετωπίστηκαν, η δεύτερη ακόμα αντιμετωπίζεται χωρίς ουσιαστικό αποτέλεσμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ 1929/1930

1.1 ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΠΡΟΓΕΝΕΣΤΕΡΕΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1929/1930

Πρόσφατη μελέτη της McKinsey έδειξε ότι οι κρίσεις του, 1764-1768, του 1857, του 1929/1930 και του 2008 για την Αμερική έχουν κοινές πηγές πρόκλησης, οπότε οι κυβερνήσεις θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν παρόμοιες μεθόδους αντιμετώπισης (προληπτικές και κατασταλτικές), μεθόδους που κατάφεραν να βοηθήσουν κάποιους ηγέτες της τότε αγοράς αλλά και κάποιους νεοεισερχόμενους, να επιβιώσουν και να χτίσουν τα νέα πλαίσια λειτουργίας της¹.

Αυτό που επισημαίνει η μελέτη της McKinsey είναι ότι αν μια στρατηγική ακολουθήθηκε τόσες φορές και οδήγησε και πάλι σε κρίση, γιατί τώρα θα πρέπει να είμαστε σίγουροι, ότι όταν τελειώσει, δε θα οδηγηθούμε σε 20-30 χρόνια από τώρα σε μια νέα κρίση με ίδια χαρακτηριστικά. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη μελέτη τα χαρακτηριστικά των κρίσεων που οδήγησαν στη κρίση του 1929 είναι τα ακόλουθα:

1. 1764-1768: Αναφέρεται στη πτώση των τιμών της γης. Πολλοί Αμερικάνοι εκείνη τη περίοδο κατέληξαν στις φυλακές από χρέη.
2. 1857: Αναφέρεται σε παρόμοιους λόγους με το 1764-1768, η συγκεκριμένη κρίση όμως οδήγησε στον εμφύλιο πόλεμο. Εκείνη τη περίοδο οι τιμές των υποθηκών ανέβηκαν κατακόρυφα. Το αποτέλεσμα της κρίσης ήταν:
 - Μετάδοση της οικονομικής κρίσης σ' όλα τα κοινωνικά στρώματα.
 - Αύξηση πληθυσμού σε συγκεκριμένες περιοχές, επιβάρυνση αυτών.
 - Μεγάλες εξαγορές και συγχωνεύσεις για επιβίωση πολλών επιχειρήσεων.
3. 1929-1933 (Το Κραχ του 1930): Η βάση της συγκεκριμένης κρίσης σχετίζεται με τη δανειακή πολιτική, τα υψηλά επιτόκια και γενικά τη στρατηγική των τραπεζών, αλλά και το χρηματιστήριο.

1.2 ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1929/1930

Η κρίση του 1929 αποτελεί, αναμφίβολα, τη μεγαλύτερη οικονομική κρίση του 20ού αιώνα. Η συγκεκριμένη κρίση αποτέλεσε μια διεθνοποιημένη κρίση, κρίση της

¹ Johnson G et al.,(2009), Historically Economic Crises, McKinsey,pp.24-28

παγκόσμιας οικονομίας, που για πολλούς οδήγησε στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο².

Η κρίση ξεκίνησε στη Νοτιοανατολική Ασία και συνέχισε στη Λατινική Αμερική, προτού «χτυπήσει» στο επίκεντρο της, τις ΗΠΑ. Η ένταση της αλλά και η έκταση της παγκοσμίας δε πήρε τόσο μεγάλες διαστάσεις, πράγμα όμως που έγινε στις ΗΠΑ, αλλάζοντας τη λειτουργία της τότε αμερικανικής κοινωνίας. Η νέα τάξη πραγμάτων, το λεγόμενο «new deal», άλλαξε ριζικά τις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές, δημογραφικές δομές της χώρας³.

Η κρίση του 1929 μετουσιώνεται μέσα από την έκφραση «Μαύρη τρύπα», η οποία αναφερόταν στη κατάρρευση του Χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης.

Ουσιαστικά μέσα σε μια εβδομάδα χάθηκαν 30 δισεκατομμύρια δολάρια, ποσό που τότε ήταν κατά 10 φορές μεγαλύτερο από τον ομοσπονδιακό προϋπολογισμό των ΗΠΑ, ενώ σε πραγματικά μεγέθη αντιπροσώπευε σχεδόν το ένα τρίτο του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος των ΗΠΑ⁴.

Το 1930 είχαμε την όξυνση του φαινομένου. Συγκεκριμένα, και ενώ υπήρξε μια μικρή ανάκαμψη στο Χρηματιστήριο στις αρχές του 1929, επακολούθησε μέχρι το 1933 η μεγαλύτερη οικονομική κρίση που γνώρισε ο κόσμος, καθώς οι ΗΠΑ απώλεσαν το 30% του ΑΕΠ τους, η ανεργία εκτοξεύτηκε στο 25% και το Χρηματιστήριο συνέχισε να πέφτει. Συγκεκριμένα, το τελευταίο έχασε το 89% της αξίας που είχε στα μέσα του 1929. Μάλιστα, το Χρηματιστήριο χρειάστηκε 20 χρόνια για να ανακάμψει στα επίπεδα αυτά, πράγμα που έγινε το 1954.

1.3 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΜΕΤΑΔΟΣΗ

Η σύνδεση της κατάρρευσης του Χρηματιστηρίου του 1929 και της οικονομικής κρίσης που επακολούθησε το 1930-33, αποτέλεσε και αποτελεί θέμα προς συζήτηση στη διεθνή βιβλιογραφία. Αποτελεί σημαίνον ζήτημα διότι στο παρελθόν υπήρξαν ραγδαίες πτωτικές τάσεις στο χρηματιστήριο, όπως αυτή του 1907, χωρίς όμως να οδηγηθεί η χώρα σε οικονομική κρίση.

Τη περίοδο 1930-1933, αυτό που χαρακτήρισε τη διαδικασία επιδείνωσης της κρίσης, ήταν η πλήρη κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος των ΗΠΑ. Συνολικά

² Σταθάκης Γ.,(2008), "Μετά την κρίση τι; Αναζητώντας μια νέα Αρχιτεκτονική για το χρηματοπιστωτικό σύστημα, Ινστιτούτου Ν. Πουλιαντζάς

³ Galbraith J.,(2000),The Great Crash. 1929, Λιβάνης Α-Νέα Σύνορα

⁴ Rothbard M.,(2002),A History of Money and Banking in the United States, Auburn, Ludwig von Mises Institute

5.000 τράπεζες κατέρρευσαν, κάτι που αντιστοιχούσε στα δύο τρίτα των τραπεζών της εποχής. Το τραπεζικό σύστημα εκείνη την εποχή, ήταν κάπως ιδιόμορφο. Συγκεκριμένα, υπήρχαν χιλιάδες τράπεζες διάσπαρτες στον αγροτικό χώρο, αφού ο τελευταίος απασχολούσε ακόμα σχεδόν το 30% των Αμερικανών και στις μεγάλες πόλεις, προσαρμοσμένες σε πολύ ειδικές ή τοπικές αγορές.

Μετά την κρίση του 1907 είχαν γίνει προσπάθειες εισαγωγής ρυθμιστικών κανόνων, που κατέληξαν το 1919-1920 στην ίδρυση δώδεκα κεντρικών πολιτειακών τραπεζών, αποκλείοντας όμως τον κυβερνητικό έλεγχο, καθώς δεν ιδρύθηκε ομοσπονδιακή κεντρική τράπεζα. Η κεντρική τράπεζα των ΗΠΑ ιδρύθηκε χωρίς να καταργήσει τις πολιτειακές, ουσιαστικά ακολουθήθηκε ένα μοντέλο αντίστοιχο με το σημερινό στην Ε.Ε⁵.

Τη περίοδο 1920-1930 η νομισματική πολιτική βασιζόταν στις διεθνείς ρυθμίσεις. Η διεθνής κατάσταση στον Μεσοπόλεμο ήταν πολύ ιδιόρρυθμη, και το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα δεν βρήκε ποτέ την ισορροπία του.

Μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το διεθνές νομισματικό σύστημα βασιζόταν στον «κανόνα του χρυσού». Το 1925 η Βρετανία επανέφερε το μέτρο και επεδίωξε να το συνδέσει με μια υπερτιμημένη λίρα, που θα διασφάλιζε τον διεθνή ρόλο της βρετανικής λίρας ως αποθεματικό νόμισμα.

Το πρόβλημα, ήταν ότι η Γερμανία, σύμφωνα με τη συνθήκη των Βερσαλλιών, αναγκαζόταν να εξάγει βιομηχανικά προϊόντα και τα συναλλαγματικά κέρδη να τα παραδίδει στους «νικητές» (την Αγγλία, τη Γαλλία και την Ιταλία), στο πλαίσιο των πολεμικών αποζημιώσεων.

Το ζήτημα αυτό είχε εγείρει σοβαρές ενστάσεις. Οι ΗΠΑ είχαν αποποιηθεί τις αποζημιώσεις, ενώ ο Κέυνς υποστήριξε ότι, σε αντίθεση με το ιστορικό παρελθόν της ανθρωπότητας, από εκείνη τη στιγμή και μετά δεν θα έπρεπε ο ηττημένος ενός πολέμου να πληρώνει τον νικητή, αλλά ο νικητής τον ηττημένο. Αιτία ήταν ότι το βιομηχανικό σύστημα, σε αντίθεση με τα αγροτικά συστήματα του παρελθόντος, είναι αλληλεξαρτώμενο και καμία οικονομία δεν μπορεί να αναπτύσσεται σε βάρος της άλλης⁶.

Σύμφωνα με τον Minsky Η το 2002, *«Το κρίσιμο σημείο στη συγκεκριμένη συμφωνία ήταν ότι οι ΗΠΑ, θα έπρεπε να δανείζον πρώτα απ' όλα τη Γερμανία και*

⁵ Kindleberger C.,(2003),The World in Depression,1929-1939, Μπέρκλεϋ, University of California Press

⁶ Friedman M. and Schwartz A.,(2003),A Monetary History of the United States, 1867-1960, Princeton University Press

να διατηρούν τη σχέση του χρυσού με το δολάριο, και τη σχέση βρετανικών και αμερικάνικων επιτοκίων σε επίπεδα που δεν θα οδηγούσαν στη φυγή του χρυσού από την Ευρώπη στις ΗΠΑ»⁷.

Στις ΗΠΑ το δολάριο ήταν άμεσα μετατρέψιμο σε χρυσό νόμισμα, άρα και ευαίσθητο σε πανικό του κοινού, ενώ από την άλλη ο «κανόνας του χρυσού», όταν επανήλθε το 1925, στις 59 χώρες που τον ακολουθούσαν, αφορούσε κατά κανόνα τη χρήση του χρυσού μόνο στον διακανονισμό διακρατικών σχέσεων.

Οι ΗΠΑ συνέχιζαν να δανείζουν τη Γαλλία και την Αγγλία, μιας και είχαν αρνηθεί να διαγράψουν τα προπολεμικά τους χρέη. Ο δανεισμός αυτός, σε συνδυασμό με τον δανεισμό προς τη Γερμανία, γινόταν από τις ιδιωτικές αμερικανικές τράπεζες και είχε οδηγήσει στη συσσώρευση τίτλων στο αμερικάνικο τραπεζικό σύστημα, τίτλων αμφιβόλου αξίας και υπόστασης.

Όσο ανέβαινε το Χρηματιστήριο και η οικονομία, το πρόβλημα καλυπτόταν. Όταν όμως οι τίτλοι άρχισαν να προσαρμόζονται στα πραγματικά δεδομένα, η κατάσταση έγινε μη διαχειρίσιμη. Η αμερικάνικη κρίση του 1929 φαίνεται ότι συνδεόταν άμεσα με το ευρωπαϊκό πρόβλημα⁸.

Συνεπώς, το διεθνές σύστημα ήταν εξαιρετικά ασθενές. Η επιστροφή του «χρυσού κανόνα» έγινε σε μια περίοδο όπου το δίκτυο των εμπορικών συναλλαγών και το αντίστοιχο δίκτυο των χρηματικών ροών δεν μπορούσαν να ισορροπήσουν.

Πολλές ρυθμίσεις, όπως αυτές για τις γερμανικές αποζημιώσεις, γρήγορα εγκαταλείφθηκαν, ενώ συχνές ήταν οι σπασμωδικές αντιδράσεις ορισμένων χωρών, όπως η Γαλλία, που επέλεξε να αποθεματοποιεί χρυσό, αντί για στερλίνες, ή η Αγγλία, που αντιμετώπιζε διαρκώς πιέσεις στην υπερτιμημένη λίρα της, ή τέλος οι ΗΠΑ, που έπρεπε να χρηματοδοτούν τα ευρωπαϊκά χρέη. Ο Κιντλεμπέργκερ, που συνέδεσε την αμερικανική κρίση με το «ευρωπαϊκό πρόβλημα», θεωρεί ως βασική αιτία της κρίσης την έλλειψη «δανειστή της ύστατης στιγμής». Η Βρετανία ήταν αποδυναμωμένη, και οι ΗΠΑ δεν ήταν ακόμα σε θέση να αναλάβουν τον ρόλο αυτό⁹.

Η επιστροφή του «χρυσού κανόνα» θεωρείται ως βασική αιτία για την αδυναμία των κυβερνήσεων να αντιδράσουν στην κρίση του 1929. Ο κανόνας αυτός επηρέαζε τη νομισματική πολιτική σε αντιπληθωριστική κατεύθυνση. Όταν υπήρξε η ανάγκη να αλλάξει η εν λόγω πολιτική, λόγω των οικονομικών διακυμάνσεων και

⁷ Minsky H.,(2002),The financial instability hypothesis: capitalist processes and the behaviour of the economy Cambridge University Press

⁸ Kindlebrger C.,(2005),The World in Depression, Wiley

⁹ Kindleberger C.,(2003),The World in Depression,1929-1939, Μπέρκλεϋ, University of California Press

τελικά της ύφεσης, η προσαρμογή φάνταζε αδύνατη και, με πρώτη την Αγγλία, τα κράτη απλώς εγκατέλειψαν τον «χρυσό κανόνα» το 1931. Οι ΗΠΑ διατήρησαν τη μετατρεψιμότητα του δολαρίου σε χρυσό, μάλλον λανθασμένα.

Πέρα από τους διεθνείς διακανονισμούς, οι ΗΠΑ είχαν, βέβαια, τα δικά τους οικονομικά προβλήματα. Αρχικά στον αγροτικό τομέα, υπήρξε μια πτώση των τιμών στις αρχές της δεκαετίας του 1920, η οποία οδήγησε εκατομμύρια αγρότες, όπως και τις τοπικές αγροτικές τράπεζες, στη χρεοκοπία.

Η διέξοδος ήταν η ρύθμιση του αγροτικού τομέα. Η διαδοχική νομοθεσία που ψηφίστηκε συνάντησε το βέτο των ρεπουμπλικάνων προέδρων Κόρμπριτζ (1924-38) και Χούβερ (1928-32). Επρόκειτο για τη γνωστή αγροτική στρατηγική με κρατική παρέμβαση, η οποία εστίασε σε τιμές στήριξης, ειδική δανειοδότηση, επιδοτήσεις, δασμούς κλπ.

1.4 Η ΕΞΑΡΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΚΡΙΣΗ

Οι ΗΠΑ τη συγκεκριμένη περίοδο αντιμετώπισαν την εξαιρετική άνοδο του βιομηχανικού τομέα τους. Ένα κύμα τεχνολογικών καινοτομιών οδηγούσαν στην μαζική παραγωγή αυτοκινήτων, ψυγείων, ραδιόφωνων και άλλων καταναλωτικών αγαθών, ενώ ακόμα υπήρξε μια ραγδαία άνοδος της βαριάς βιομηχανίας, αλλά και της διάχυσης της ηλεκτρικής ενέργειας.

Η έκρηξη αυτή τροφοδότησε την ιδέα της συσσώρευσης χωρίς όρια, η οποία, σε συνδυασμό με την απαγόρευση του ποτού, οδήγησε στην πρώτη ορατή συγκρότηση της «καταναλωτικής κοινωνίας». Καταναλωτική κοινωνία σήμαινε, ανάμεσα στα άλλα, πίστη και δανεισμό.

Η έκρηξη της βιομηχανίας και της κατανάλωσης παραπέμπει σε μια δεύτερη ομάδα ερμηνειών που θεωρούν ότι η κρίση του 1929 ήταν αποτέλεσμα της υπερσυσσώρευσης του κεφαλαίου, των υπερεπενδύσεων που σε συνδυασμό με την μικρή μόνο βελτίωση των μισθών από την έκρηξη αυτή, επιτάχυνε την αναντιστοιχία ανάμεσα στα διαθέσιμα μέσα παραγωγής και τις δυνατότητες κατανάλωσης των προϊόντων.

Η πολιτική των ΗΠΑ εκείνη τη περίοδο φαίνεται πως επέδρασε καταλυτικά στην πολιτική υπέρ των μισθών που ακολουθήθηκε την περίοδο αμέσως μετά το 1929. Η σταθερότητα των μισθών εν μέσω της συνεχούς μείωσης των τιμών, του

γενικευμένου δηλαδή αποπληθωρισμού, αναφερόταν στην ιδέα ότι εάν έπεφταν και οι μισθοί, θα μειωνόταν ακόμα περισσότερο η ζήτηση και θα επιδειωνόταν η κρίση¹⁰.

Ο δανεισμός, πέρα από τις δύο κλασικές μορφές του, τον δανεισμό των επιχειρήσεων και των καταναλωτών, περιέλαβε δύο νέους δυναμικούς τομείς: την κατοικία και τις μετοχές. Η Φλόριντα επεκτεινόταν από νωρίς με εντυπωσιακούς ρυθμούς, υποσχόμενη ιδανικές διακοπές. Αυτή η κερδοσκοπική στεγαστική φούσκα ξέσπασε νωρίς, ήδη από το 1927, όταν κατέρρευσε η αγορά ακινήτων στην Φλόριντα.

Στο Χρηματιστήριο, οι συναλλαγές γίνονταν όλο και λιγότερο απαιτητικές. Παραδοσιακά, κάθε αγορά μετοχής συνεπάγεται την πληρωμή, εντός ολίγων ημερών, του σχετικού ποσού. Τότε όμως η αγορά έφτασε να απαιτεί μόλις το 10% της αξίας μιας αγοράς, με το 90% να προσφέρεται ως δάνειο από τους μπρόκερς, που με τη σειρά τους δανείζονταν από τις τράπεζες με το περίφημο σύστημα του call loans, δηλαδή δανείζονταν χρήματα για μία, τρεις ή πέντε ημέρες, τα οποία συνεχώς ανανέωναν. Τα δάνεια για την εξυπηρέτηση των χρηματιστηριακών συναλλαγών έφθασαν να ισοδυναμούν με το σύνολο της κυκλοφορίας του νομίσματος στις ΗΠΑ¹¹.

Η έκρηξη των τιμών των μετοχών είχε οδηγήσει τους δείκτες με τους οποίους κρίνεται η αξιοπιστία μιας μετοχής σε εξωφρενικά μεγέθη. Η έκρηξη της ανόδου του αμερικάνικου Χρηματιστηρίου και η πτώση της «Μαύρης Τρίτης» έχει πολλά στοιχεία σχετικά με τις κρίσεις των επομένων δεκαετιών με αποκορύφωμα τη σημερινή. Το ενδιαφέρον για το 1929 έγκειται στη μετατροπή της χρηματιστηριακής πτώσης σε βαθιά οικονομική ύφεση.

Ο Freedman ισχυρίζεται ότι δύο ήταν οι βασικοί λόγοι που μετέτρεψαν την χρηματιστηριακή σε οικονομική κρίση¹². Πρώτον, η μετατρεψιμότητα των καταθέσεων σε ρευστό, χωρίς περιορισμούς, καθιστούσε το σύστημα εξαιρετικά ευαίσθητο σε συνθήκες πανικού. Το 1907 η μετατρεψιμότητα είχε ακυρωθεί αμέσως, και έτσι διασώθηκε το τραπεζικό σύστημα και δεν επακολούθησε ύφεση. Δεύτερον η ανεπαρκής προσφορά χρήματος στην οικονομία μετά την έναρξη της ύφεσης. Η προσφορά χρήματος προς τις τράπεζες αυξήθηκε απότομα, αλλά αυτό δεν διοχετεύτηκε ποτέ στην οικονομία. Πρώτα απ' όλα, επειδή τα νοικοκυριά μείωσαν την

¹⁰ Buckheim C.,(2008), Economic Crises in the Thirties and Today, University of Mannheim

¹¹ Eichengreen B.,(2008), The Global Credit Crisis as History, California.

¹² Friedman M. and Schwartz A.,(2003),A Monetary History of the United States, 1867-1960, Princeton University Press

κατανάλωση και αύξησαν την αποταμίευσή τους προκειμένου να ξεπληρώσουν μέρος των χρεών τους.

Τα νοικοκυριά επέλεξαν τον χρυσό ως μέσο αποταμίευσης, αποθησαύριζαν δηλαδή χρήμα, και καθώς άλλοι δανειολήπτες δήλωναν αδυναμία πληρωμής των χρεών, οι τράπεζες, αύξαναν αναγκαστικά τα αποθεματικά τους από τις ενισχύσεις του κράτους στο τραπεζικό σύστημα.

Η ζήτηση δανείων για επενδύσεις από το 1930-33 ήταν αρνητική, ανάλογη του αρνητικού ρεκόρ των ιδιωτικών επενδύσεων της περιόδου λόγω πτώσης της ζήτησης και των αρνητικών προσδοκιών. Εκείνη τη περίοδο υπήρξε η λεγόμενη «παγίδα ρευστότητας», αποταμίευση δηλαδή που έριχνε τα επιτόκια και, παρ' όλα αυτά, δεν μετατρέπεται σε επένδυση. Συνεπώς, υπήρξε αναγκαιότητα για μαζικές δημόσιες επενδύσεις και άμεση αναδιανομή του εισοδήματος από στρώματα με υψηλή ροπή προς αποταμίευση σε φτωχότερα στρώματα με υψηλή ροπή προς κατανάλωση¹³.

Ο υπερδανεισμός που είχε οδηγήσει στην υπερχρέωση των νοικοκυριών, πιθανώς και των επιχειρήσεων, ήταν αυτός που καθιστούσε κάθε νομισματική παρέμβαση αδύναμη να αντιστρέψει την κατάσταση.

Αυτή η άποψη, στη σύγχρονη εκδοχή της είναι η άποψη του σημερινού διοικητή της κεντρικής τράπεζας των ΗΠΑ, Μπ. Μπερνάνκε, ο οποίος εμμένει στην άποψη, που θέλει τη νομισματική πολιτική να ερμηνεύει τις οικονομικές διακυμάνσεις, ενώ κάθε οικονομική κρίση ερμηνεύεται μέσω των λανθασμένων επιλογών των νομισματικών αρχών και των κυβερνήσεων. Θεωρεί ότι η ύφεση προήλθε από τη μείωση της προσφοράς χρήματος, κυρίως του δευτερογενούς, και αυτό οδήγησε τα νοικοκυριά στην επιλογή της διατήρησης υψηλής ρευστότητας και τη μείωση της κατανάλωσης¹⁴.

Αν η κρίση του 1929 συγκέντρωσε και συγκεντρώνει τόσο ενδιαφέρον, αυτό συμβαίνει ακριβώς επειδή βρίσκεται στο μεταίχμιο της αλλαγής του κυρίαρχου παραδείγματος στην οικονομική θεωρία και οδήγησε παράλληλα την αμερικάνικη οικονομία, προπύργιο μέχρι τότε της φιλελεύθερης οικονομικής παράδοσης, στον κρατισμό. Κλείνοντας, συνοπτικά θα πρέπει να λεχθεί ότι και στις κρίσεις που διαδραματίστηκαν πριν το 1930 αλλά και στη κρίση του 1930, η βασική στρατηγική που ακολουθήθηκε ήταν η ίδρυση θεσμοθετημένων οργάνων τα οποία είχαν ως

¹³ Bernanke B.,(2000),Essays on the Great Depression, Princeton University Press, 2000.

¹⁴ Minsky H.,(2002),The financial instability hypothesis: capitalist processes and the behaviour of the economy Cambridge University Press

αντικείμενο να διαχειριστούν τη κρίση. Συγκεκριμένα δημιουργήθηκαν τα Federal Deposit και Insurance Corporation, το RFC: Reconstruction Finance Corporation, και το FDIC: Federal Deposit Insurance Corporation.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΡΑΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

2.1 ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΡΙΣΗ

Η Νομοθετική καθίζηση του συστήματος το 1990-1991-2001: Οι λανθασμένες κινήσεις σ' επίπεδο τραπεζικών στρατηγικών. Τα δάνεια και το Στεγαστικό Θεσμικό πλαίσιο αποτέλεσαν τη βάση και για τη παρούσα κρίση, θέματα δηλαδή όμοια μ' αυτά που οδήγησαν και στη κρίση του 1930.

Την περίοδο της Μεγάλης Ύφεσης εφαρμόστηκε το δόγμα ότι η παρέμβαση της Fed για τη διάσωση των τραπεζών που αντιμετώπιζαν σοβαρό πρόβλημα δεν ήταν επιθυμητή, καθώς θα ενθάρρυνε τους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς να αναλαμβάνουν υπερβολικούς κινδύνους.

Η νομισματική πολιτική, επίσης, επιδείνωνε τις οικονομικές συνθήκες, καθώς η Ομοσπονδιακή Τράπεζα συνέχιζε να αυξάνει τα επιτόκια ώστε να διατηρεί την εμπιστοσύνη προς το δολάριο. Άλλα ούτε και η δημοσιονομική πολιτική της κυβέρνησης των ΗΠΑ βοήθησε καθώς αυξήθηκαν οι φόροι για την κάλυψη του ελλείμματος στα έσοδα του κράτους από τη φορολογία, λόγω της μειωμένης οικονομικής δραστηριότητας¹⁵.

Οι Reinhart και Rogoff (2008), στην μελέτη τους εξέτασαν κατά πόσον η χρηματοπιστωτική κρίση που ξεκίνησε στις ΗΠΑ από τον Αύγουστο του 2007 αποτελεί ένα μοναδικό φαινόμενο ή, αντίθετα, παρουσιάζει ομοιότητες με προηγούμενες κρίσεις. Οι εν λόγω συγγραφείς διαπίστωσαν σημαντικές ομοιότητες, αλλά και διαφορές, ανάμεσα στην προαναφερθείσα κρίση και στις ακόλουθες 18 τραπεζικές-χρηματοοικονομικές κρίσεις, κατά την μεταπολεμική περίοδο (το έτος στο οποίο αρχικά εκδηλώθηκε η κρίση αναγράφεται στην παρένθεση)¹⁶.

Πέντε Μεγάλες Τραπεζικές Κρίσεις

- Ισπανία (1977)
- Νορβηγία (1987)
- Φινλανδία (1991)
- Σουηδία (1991)
- Ιαπωνία (1992)

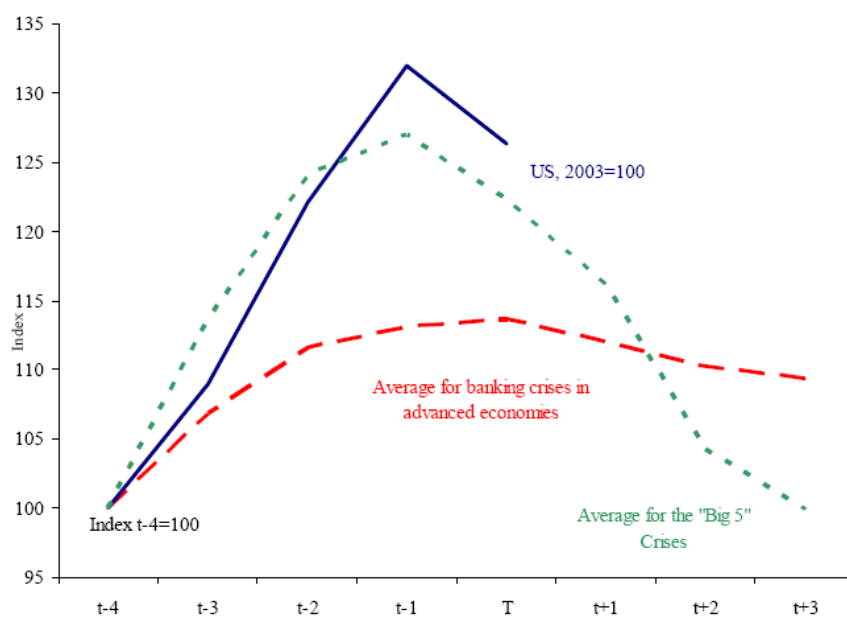
¹⁵ Rothbard M., (2002), A History of Money and Banking in the United States, Auburn, Ludwig von Mises Institute

¹⁶ Reinhart και Rogoff (2008), Bank Crises, McKinsey, pp.40-44

Άλλες Τραπεζικές Κρίσεις

- Ηνωμένο Βασίλειο (1974, 1991, 1995)
- Γερμανία (1977)
- Καναδάς (1983)
- Ηνωμένες Πολιτείες (1984).
- Ισλανδία (1985)
- Δανία (1987)
- Νέα Ζηλανδία (1987),
- Αυστραλία (1989)
- Ιταλία (1990)
- Ελλάδα (1991)
- Γαλλία (1994)

Συγκεκριμένα, οι συγγραφείς συγκρίναν τις προαναφερθείσες τραπεζικές κρίσεις με την πρόσφατη Αμερικανική κρίση στα εξής 5 σημεία: α) τιμές των ακινήτων, β) τιμές μετοχών, γ) έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών, δ) πραγματική αύξηση του ΑΕΠ, και ε) δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ. Αναφορικά με τις τιμές των ακινήτων παρατηρήθηκε μια σημαντική άνοδος των τιμών πριν την εκδήλωση της κρίσης, κατά την χρονική στιγμή T , με την Αμερική ωστόσο να ξεπερνά κατά πολύ τις υπόλοιπες περιπτώσεις.

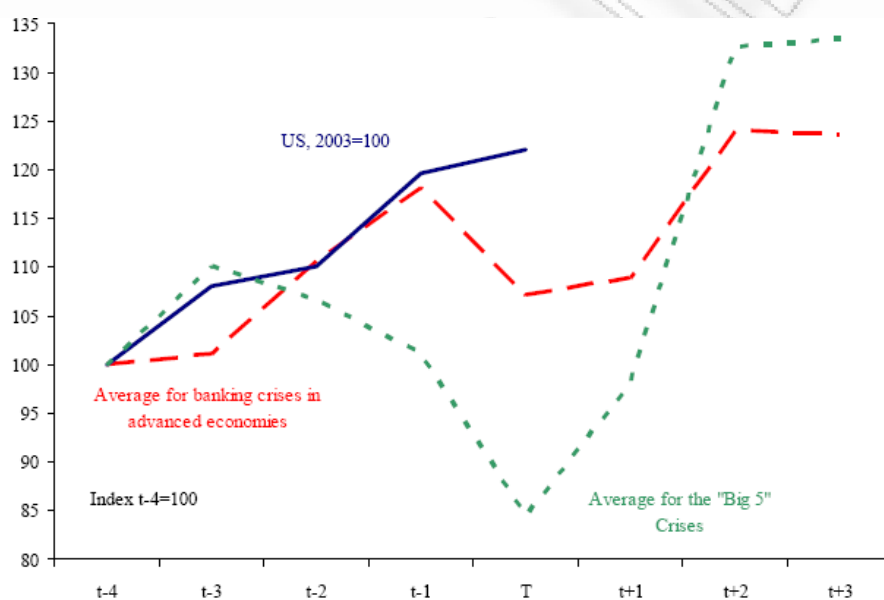

Σχήμα 2-1: Ο Δείκτης Τιμών των Ακινήτων

Πηγή: Reinhart και Rogoff (2008), Banking Crises, Harvard Business Review

Είναι σαφές ότι η άνοδος των τιμών των μετοχών και των ακινήτων αποτελεί, για χώρες με σημαντικές κεφαλαιακές εισροές στο ισοζύγιο πληρωμών της, προάγγελο της επερχόμενης κρίσης.

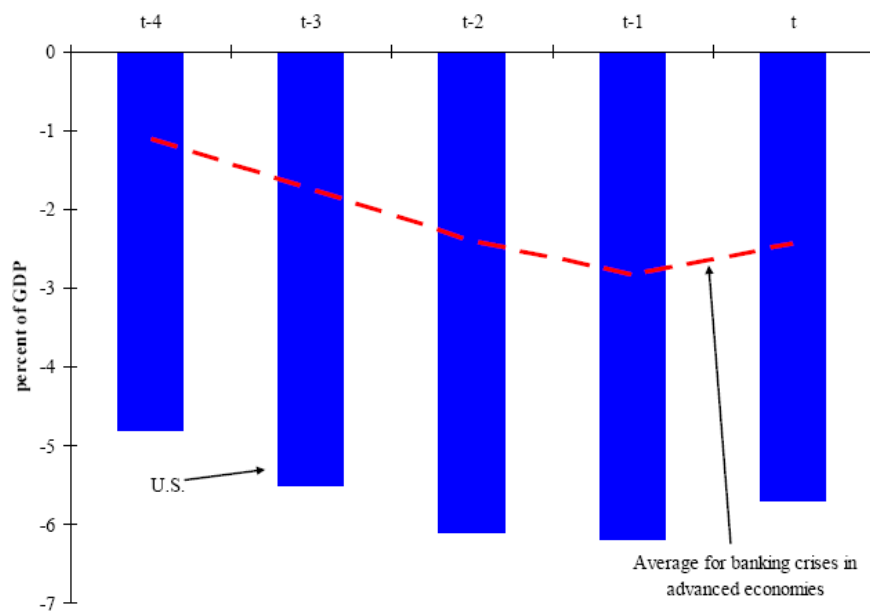
Και στην περίπτωση των μετοχών, η άνοδος της τιμών τους, κατά την περίοδο πριν την κρίση, υπήρξε μεγαλύτερη στις ΗΠΑ, αλλά εδώ ωστόσο βλέπουμε ότι στις 5-Μεγάλες Κρίσεις είχαμε πτώση των μετοχικών αξιών πριν από την εκδήλωση της κρίσης (Σχήμα 2-2).

Σχήμα 2-2: Η Πραγματική Αξία των Μετοχών

Πηγή: Reinhart και Rogoff (2008), Banking Crises, Harvard Business Review

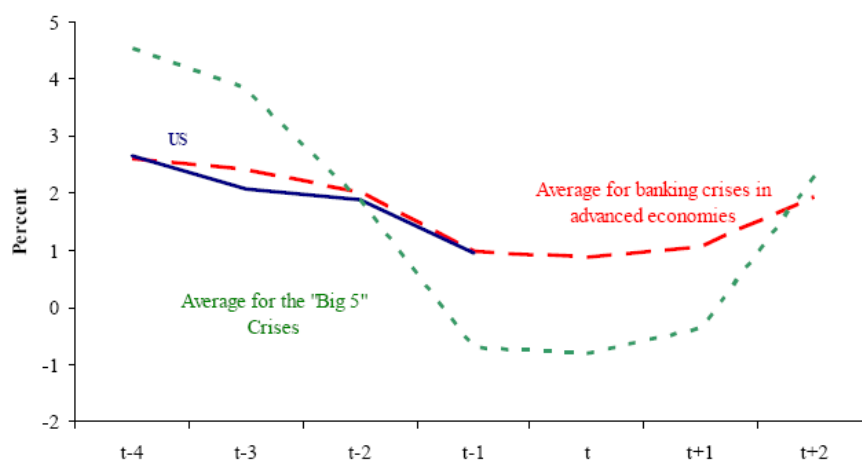
Η πορεία του ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών στην Αμερική ήταν χειρότερη σε σύγκριση με την πορεία του αντίστοιχου ελλείμματος σε χώρες, οι οποίες επλήγησαν από κάποια τραπεζική κρίση (Σχήμα 2-3).

Σχήμα 2-3: Το Έλλειμμα στο Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών

Πηγή: Reinhart και Rogoff (2008), Banking Crises, Harvard Business Review

Σε όλες τις περιπτώσεις ο ρυθμός μεγέθυνσης της οικονομίας μειώθηκε πριν την εκδήλωση της κρίσης, και παρέμεινε χαμηλός στην μετέπειτα περίοδο. Βέβαια, η πτώση του εν λόγω ρυθμού ήταν σημαντικότερη στην περίπτωση των πέντε μεγάλων κρίσεων (Σχήμα 2-4).

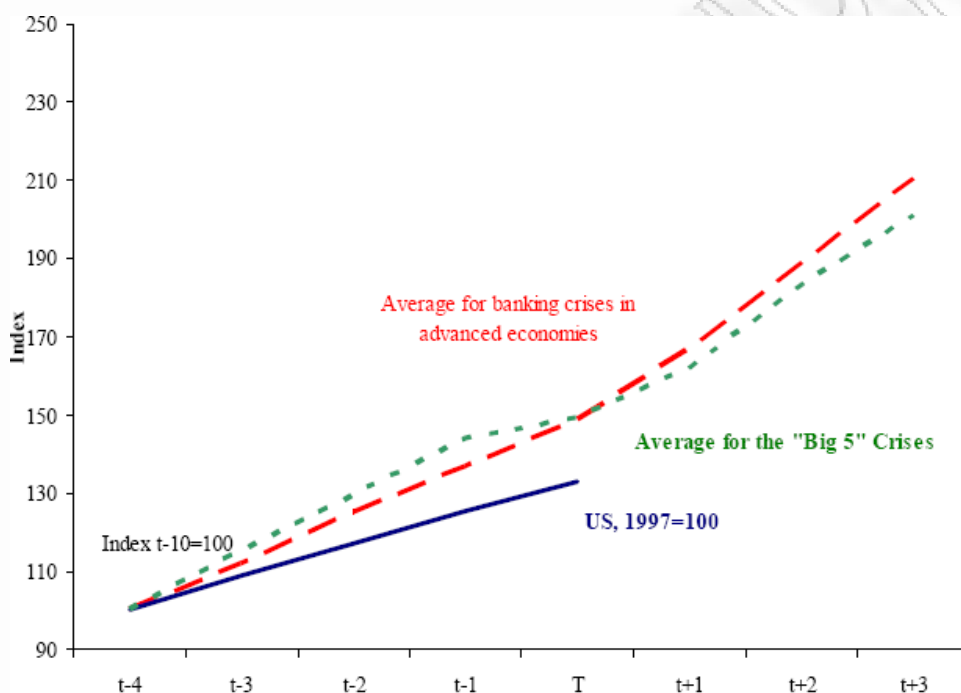

Σχήμα 2-4: Η Μεγέθυνση του Κατά Κεφαλήν Πραγματικού ΑΕΠ (σε όρους PPP)

Πηγή: Reinhart και Rogoff (2008), Banking Crises, Harvard Business Review

Το ζητούμενο είναι κατά πόσον η Αμερικανική κρίση του 2007-2008 θα αποδειχθεί παρόμοια με τις πέντε μεγάλες κρίσεις που έπληξαν βιομηχανικές χώρες,

οπότε σ' αυτή την περίπτωση θα πρέπει να αναμένουμε μια σημαντική υστέρηση του ΑΕΠ σε σχέση με το δυνητικό του επίπεδο για μια εκτεταμένη χρονική περίοδο. Το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε σε όλες τις περιπτώσεις, κατά την χρονική περίοδο τεσσάρων ετών πριν την κρίση, ωστόσο η άνοδος του στην περίπτωση της Αμερικής ήταν σαφώς μικρότερη σε σύγκριση με τις υπόλοιπες κρίσεις.

Σχήμα 2-5: Το Δημόσιο Χρέος

Πηγή: Reinhart και Rogoff (2008), Banking Crises, Harvard Business Review

Τέλος, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι, πέρα από τις παραπάνω ομοιότητες και διαφορές, οι Reinhart και Rogoff (2008) διαπίστωσαν ότι στην πλειονότητα των τραπεζικών κρίσεων που εξέτασαν είχε προηγηθεί μια, τρόπον τινά, απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού κλάδου, υπό μορφή χαλαρότερης ρύθμισης του συστήματος, με αποτέλεσμα την εμφάνιση νέων, ελαφρώς ρυθμιζόμενων, θεσμών, οι οποίοι, τότε, ενίσχυσαν την σταθερότητα του συστήματος. Ουσιαστικά, παρατηρείται ότι η σύγχρονη κρίση είναι απόρροια προγενέστερων τραπεζικών κρίσεων και η βάση της αναφέρεται στο παρελθόν.

2.2 ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΛΟΓΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΗΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΡΙΣΗΣ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟ

Ο πληθωρισμός αποτέλεσε πρόβλημα για το πρώτο εξάμηνο του 2008. Οι επιχειρήσεις άντεχαν στην οικονομική ύφεση όσο έβρισκαν κεφάλαια από την αγορά και όσο οι τράπεζες χορηγούσαν δάνεια. Παρακάτω αναλύονται με βάση τα στοιχεία από τη μελέτη που έκαναν οι Bryan L Farrell D το 2008 για την McKinsey Company σχετικά με τα αίτια και τους λόγους δημιουργίας της κρίσης. Συγκεκριμένα αυτά ήταν¹⁷:

1. Πληθωρισμός-Τιμολογήσεις-Κεφάλαια: Συγκεκριμένα, η αρχική αιτία για την αύξηση του πληθωρισμού θεωρήθηκε η αύξηση τις τιμής του πετρελαίου. Όταν όμως το βαρέλι σταθεροποιήθηκε κάτω από τα 100\$ αυτή η άποψη πέρασε σε δεύτερη μοίρα. Η δεύτερη και ποιο πρόσφατη αιτία θεωρήθηκε η αύξηση του πληθωρισμού σε αγορές όπως η Κίνα και η Ινδία. Τέλος, οι περισσότερες μεγάλες επιχειρήσεις ως αντίδοτο στο πληθωρισμό αποφάσισαν να εφαρμόσουν μια ανοδική στρατηγική τιμολόγησης, αυξάνοντας τις τιμές των προϊόντων τους.
2. Μείωση προσλήψεων-Αύξηση παραγωγής: Μέσα σε διάστημα έξι μηνών παρατηρήθηκαν ραγδαίες μειώσεις προσωπικού, ως απόρροια της δυσμενούς οικονομικής κατάστασης των εταιρειών και ως πιθανή λύση μείωσης εξόδων. Συγκεκριμένα, στις βιομηχανίες και στις οικονομικές υπηρεσίες παρατηρήθηκαν περισσότερες περικοπές στο προσωπικό. Οι επιχειρήσεις που παράγουν ενέργεια, αντίθετα δε παρουσίασαν αυξημένη μείωση προσωπικού.

Σ' όλες τις βιομηχανίες εμφανίστηκαν δράσεις αύξησης της παραγωγικής τους ικανότητας, όπως δράσεις σε διεθνές επίπεδο. Ειδικότερα, η κρίση δημιούργησε μια ευρύτερη ανησυχία στις τάξεις των βιομηχανιών. Η έρευνα έδειξε ότι¹⁸:

1. Το 78% των ερωτώμενων της έρευνας φοβόταν για τη δράση που ήδη είχε αναπτύξει σε διεθνές επίπεδο.
2. Το 94% δεν έδειξε ανησυχία για δράσεις που ανέπτυξε στην Ασία, μια και η συγκεκριμένη ήπειρος, δείχνει να είναι λιγότερο επηρεαζόμενη από τη κρίση.

Οι εταιρείες που δραστηριοποιούνται στο εξωτερικό προσπάθησαν να

¹⁷ Bryan L Farrell D.,(2008), Leading through uncertainty,McKinsey, pp.1-14

¹⁸ Bryan L Farrell D.,(2008), Leading through uncertainty,McKinsey, pp.1-14

περικόψουν έξοδα από τη κατανάλωση ενέργειας στα γραφεία και στα μηχανήματα τους.

Το Φθινόπωρο του 2008 οι διεθνείς αγορές παρουσίασαν μια ευρύτερη δυσλειτουργία. Οι μεγάλες επιχειρήσεις επιδίωξαν τη πλήρη διεθνοποίηση, τα οικονομικά συστήματα κατέρρευσαν, οι μεγάλες τράπεζες επενδύσεων μεταμορφώθηκαν, οι τιμές του πετρελαίου αυξήθηκαν και άλλα πολύτιμα αγαθά παρουσίασαν ανατιμήσεις¹⁹.

Οι τιμές των ακινήτων σε Ισπανία, Μεγάλη Βρετανία, Αμερική παρουσίασαν πτωτικές τάσεις. Μεγάλες επιχειρήσεις παρουσίασαν στους ισολογισμούς τους μεγάλα ελλείμματα, ενώ συγχρόνως παρατηρήθηκε σημαντική πτώση του εμπορίου. Οι μόνες δράσεις που παρουσίασαν σταθερότητα, οι οποίες όμως αποτελούν παράγοντα πίεσης για τις επί μέρους οικονομίες, ήταν η τρομοκρατία, οι παγκόσμιες κλιματικές αλλαγές και οι πόλεμοι.

Συγκεκριμένα, όλες οι παραπάνω αρνητικές δράσεις αποτέλεσαν απόρροια της επεκτατικής και επιθετικής πολιτικής των Αμερικανών και από τη κυβέρνηση Κλίντον και από τη κυβέρνηση Μπούς. Η προσπάθεια για ενίσχυση της πολεμικής βιομηχανίας, οδήγησε σε μια παγκόσμια αναταραχή, η οποία εξουθένωσε, ειδικά τις φτωχές χώρες, και οδήγησε σε μια ευρύτερη οικονομική ύφεση.

Ως δράσεις αναστροφής της υφιστάμενης κατάστασης θεωρήθηκαν οι ακόλουθες²⁰:

1. Αλλαγές στη στρατηγική των επιχειρήσεων με βάση τις πιέσεις του περιβάλλοντος.
2. Στήριξη οικονομιών από τις κυβερνήσεις.
3. Στήριξη των μεγάλων βιομηχανιών-Για παράδειγμα οι ΗΠΑ ενίσχυσαν τις αυτοκινητοβιομηχανίες.
4. Οι μεγάλες επιχειρήσεις προσπάθησαν να γίνουν πιο ευέλικτες, πιο δραστικές και πιο ανταγωνιστικές.

Ως παράδειγμα προς μίμηση αποτέλεσε η στρατηγική του Rockefeller, ο οποίος ενίσχυσε τη θέση του στη κρίση του 1870 με καινοτόμες τεχνολογικές δράσεις, οι οποίες υπερκέρασαν τους ανταγωνιστές του.

¹⁹ Wright R.E.,(2008), Financial crisis and reform: Looking back for clues to the future, McKinsey, pp.1-3

²⁰ Wright R.E.,(2008), Financial crisis and reform: Looking back for clues to the future, McKinsey, pp.1-3

2.3 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ

Η κρίση ξεκίνησε και από την απληστία των τραπεζών, οι οποίες, θέλοντας να βγάλουν περισσότερα κέρδη, υποεκτίμησαν τους κινδύνους που ανελάμβαναν επενδύοντας τα χρήματα των καταθετών. Τα κέρδη των τραπεζών προέρχονται από τα δάνεια που δίνουν και όχι από τις καταθέσεις, οι οποίες θεωρούνται «παθητικό». Και αυτό διότι από τα δάνεια εισπράττουν τόκους, δηλαδή έχουν κέρδος, ενώ στις καταθέσεις πληρώνουν τόκους, άρα τους δημιουργούν επιβάρυνση. Προκειμένου να αυξήσουν τα κέρδη τους, οι τράπεζες έδιναν όσο περισσότερα δάνεια μπορούσαν, με ολοένα χαμηλότερες διασφαλίσεις²¹. Επίσης, χειροτέρευσε σημαντικά η σχέση ιδίων προς ξένα κεφάλαια, καθώς και η σχέση μεταξύ βραχυπρόθεσμων καταθέσεων και μακροχρόνιων δανείων (πρόβλημα mismatch).

Το πρόβλημα καταρχάς γεννήθηκε στις ΗΠΑ και στο Ηνωμένο Βασίλειο. Ειδικότερα, οι τράπεζες δάνειζαν για την αγορά σπιτιού ως και το 120% της αξίας του. Στις ΗΠΑ τα δάνεια που χορηγούντο σε οικοκυριά χωρίς περιουσία, χωρίς εισόδημα και, τελικά, χωρίς δυνατότητα αποπληρωμής, αποκαλούνταν subprime και αυτά ήταν τα πρώτα που «έσκασαν», προκαλώντας ένα ντόμινο προβλημάτων στις τράπεζες. Δεν ήταν όμως μόνο τα στεγαστικά δάνεια που είχαν πρόβλημα, αλλά και ένα πλήθος δανείων και επενδύσεων σε σύνθετα τραπεζικά προϊόντα (όπως π.χ. τα CDS και CDOs), τα οποία έχασαν τελείως την αξία τους και κατέστρεψαν κυριολεκτικά ορισμένες τράπεζες των ΗΠΑ, ασφαλιστικά ταμεία και μερικές από τις μεγαλύτερες τράπεζες του κόσμου²². Τα προϊόντα αυτά σήμερα τα ονομάζουμε «τοξικά», ενώ πριν από λίγους μήνες θεωρούντο η επιτομή της τραπεζικής πρακτικής. Πώς δημιουργήθηκε το πρόβλημα στις τράπεζες;

Με τα στεγαστικά και τα τοξικά να «σκάνε» το ένα μετά το άλλο, οι τράπεζες δεν είχαν ρευστότητα, οι υπόλοιπες τράπεζες- επειδή δεν ήξεραν ποιες έχουν πρόβλημα με τα τοξικά- έπαψαν να χρηματοδοτούν η μία την άλλη, τελικά, όλες οι τράπεζες έκοψαν όλες τις χρηματοδοτήσεις, οι επιχειρήσεις δεν μπορούσαν να λειτουργήσουν, σταμάτησαν να πληρώνουν, προχώρησαν απολύσεις, πολλές έκλεισαν και, έτσι, το 2008 η κρίση σάρωσε και συνεχίζει να επηρεάζει αρνητικά την

²¹ Πέτσας Σ.,(2009), Παγκόσμια οικονομική κρίση: Οι αιτίες και η αντιμετώπισή της, Ανάκτηση στις 2-5-2009 από <http://blogs.eliamep.gr/petsas/pagkosmia-ikonomiki-krisi-i-eties-ke-i-antimetopisi-tis-2/>

²² Σπύρου Σ.,(2009),Οικονομική Κρίση του 1929, Ανάκτηση στις 3-5-2009 από <http://indy.gr/library/i-oikonomik-krisi-toy-1929>, Από το τεύχος Νο 4, Ιούνιος 2000, σελ. 120-124

οικονομία παγκοσμίως και να μετατρέπεται από χρηματοπιστωτική, σε κρίση της πραγματικής οικονομίας (ύφεση).

2.4 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΑΠΕΖΕΣ

Μία από τις αιτίες της εξάπλωσης του προβλήματος σε ολόκληρο τον κόσμο είναι η παγκοσμιοποίηση και διεθνής διασύνδεση μεταξύ των χρηματοπιστωτικών αγορών, αλλά και των αγορών αγαθών και υπηρεσιών. Το άνοιγμα των οικονομιών, η ελεύθερη μετακίνηση κεφαλαίων από ήπειρο σε ήπειρο και από χώρα σε χώρα, η ενοποίηση όλων των αγορών είναι η αιτία της «επιδημίας» ή αλλιώς ο ιμάντας διεθνούς διάδοσης της κρίσης. Στα τοξικά τραπεζικά προϊόντα επένδυσαν όχι μόνο οι αμερικανικές τράπεζες, αλλά και τράπεζες από ολόκληρο τον κόσμο. Επένδυσαν, επίσης, ασφαλιστικές εταιρείες, ασφαλιστικά ταμεία, εταιρείες επενδύσεων, επενδυτικές τράπεζες και ιδιώτες²³.

Υπό μίαν έννοια οι πάντες (επιχειρήσεις, κρατικές οικονομίες και πολίτες) είναι εκτεθειμένοι σ' αυτήν την κρίση, ακόμη και όσοι έχουν μια απλή κατάθεση. Και αυτό, διότι οι τράπεζες δεν τοποθετούν τα χρήματα των καταθέσεων σε ένα θησαυροφυλάκιο, αλλά τα δανείζουν σε επιχειρήσεις και ιδιώτες, τα δανείζουν η μία στην άλλη ή τα επενδύουν σε κάθε είδους τραπεζικά και χρηματιστηριακά προϊόντα προκειμένου να πετύχουν μεγάλες αποδόσεις. Συνεπώς, κάθε ένα ευρώ που έχει κατατεθεί στις τράπεζες είναι δανεισμένο ή επενδυμένο κάπου.

Ο λόγος για τον οποίο κανένας δεν προέβλεψε την κρίση (πλην ελαχίστων εξαιρέσεων που πρόβλεψαν την κρίση αλλά μόνον στις ΗΠΑ και όχι τη διεθνή διάδοση της)²⁴, ήταν ότι κανένας δεν είχε συμφέρον να την προβλέψει. Αντίθετα, όλοι είχαν λόγους να θεωρούν ότι όλα θα συνεχίσουν να εξελίσσονται ομαλά. Οι τράπεζες προσπορίζονται κέρδη όταν χορηγούν δάνεια και εν γένει, επενδύουν αποδοτικά γι' αυτές τις καταθέσεις των αποταμιευτών.

Όσο περισσότερα δάνεια χορηγούν, τόσο περισσότερα τα επιδιωκόμενα

²³ Στεργίου Ε.,(2009), Οικονομική κρίση: Πώς φτάσαμε ως εδώ, Ανάκτηση στις 3-5-2009 από http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathbreak_1_16/11/2008_256281

²⁴ Κότιος/Γαλανός (2010), Κρίση της Οικονομίας ή Κρίση της οικονομικής Επιστήμης; Μύθοι και πραγματικότητα ενός δογματικού διαλόγου, Τόμος 16, Τεύχος 11, σελ. 253-272 , εδώ σελ. 264

κέρδη. Όσο περισσότερα είναι τα πραγματικά κέρδη, τόσο μεγαλύτερες είναι αμοιβές και υψηλότερα τα μπόνους για τα ηγετικά στελέχη τους. Ένας αμερικανός τραπεζίτης, για παράδειγμα, χορηγούσε ένα στεγαστικό δάνειο για αγορά κατοικίας σε έναν αμερικανό, χωρίς βιώσιμη αποταμίευση και χωρίς εμπράγματα ασφάλειες. Συνεπώς, η μόνη διασφάλιση αυτού του δανείου ήταν το ίδιο το αντικείμενο της αγοράς (κατοικία). Παρ' όλα αυτά, γνώριζε ότι μάλλον δεν θα μπορέσει να εισπράξει το δάνειο, αφού ο δανειολήπτης ήταν αφερέγγυος²⁵.

Οι τράπεζες μέσω των στελεχών τους συγκέντρωναν όλα αυτά τα επικίνδυνα δάνεια και τα κάλυπταν με τα λεγόμενα «ασφαλή ομόλογα». Τα ομόλογα αυτά τα πουλούσαν εν συνεχεία σε άλλες τράπεζες ή σε ασφαλιστικά ταμεία ή σε επενδυτές, οι οποίοι τα αγόραζαν, επειδή τα θεωρούσαν ασφαλή, δηλαδή καλυμμένα. Και τα θεωρούσαν ασφαλή, διότι τα εξέδιδαν πιστωτικοί οίκοι, με υψηλή βαθμολογία από τους οίκους αξιολόγησης. Έτσι, οι οίκοι αυτοί λάμβαναν από την αγορά τα χρήματα που είχαν δανείσει στους κακοπληρωτές και μετακυλούσαν μεγάλο μέρος των κινδύνων σε τρίτους. Και εφόσον αντλούσαν με το τρόπο αυτόν νέα κεφάλαια, τα δάνειζαν ξανά σε άλλους κακοπληρωτές και, έτσι, είχαν δανείσει τα διπλά λεφτά στους διπλάσιους κακοπληρωτές. Γιατί; Για να πετύχουν ακόμη περισσότερα κέρδη και να λάβουν τα στελέχη τους ακόμη υψηλότερα μπόνους.

Όταν οι αξίες των ακινήτων άρχισαν να πέφτουν, άρχισαν να «σκάνε» και τα επικίνδυνα δάνεια. Όταν «έσκασαν» τα δάνεια, «έσκασαν» και τα «ασφαλή ομόλογα», αυτά που σήμερα τα λέμε «τοξικά», και μόλυναν το παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα και, δυστυχώς, όλους τους κλάδους της οικονομικής δραστηριότητας. Και γιατί δεν προέβλεψαν την κρίση οι κεντρικές τράπεζες, οι επιτροπές κεφαλαιαγορών και οι κυβερνήσεις, ώστε να προστατέψουν τις οικονομίες; Ή γιατί δεν άκουσαν τις λίγες φωνές που πρόβλεψαν την κρίση στις ΗΠΑ;

Οι λόγοι για τους οποίους κανένας από τους θεσμικούς παράγοντες δεν είχε προβλέψει την κρίση ή δεν ήθελε να ακούσει τις λιγοστές φωνές είναι, κυρίως, δύο: Πρώτον, διότι ο καθένας έβλεπε το δικό του τμήμα από τη συνολική εικόνα της οικονομίας και κανένας δεν έβλεπε ή δεν ήθελε να δει ολόκληρη την εικόνα. Βλέπανε, δηλαδή, όλοι από ένα δέντρο (την δική τους οικονομία) και κανένας δεν έβλεπε το δάσος (την εθνική ή/και παγκοσμιοποιημένη οικονομία). Δεύτερον, διότι κανένας δεν ήθελε να πιστέψει ότι έρχεται τέτοια κρίση. Ακόμη και οι κεντρικές τράπεζες ομολογούν σήμερα ότι ήξεραν πως υπάρχει «τρελός δανεισμός», αλλά θεωρούσαν

²⁵ McKinsey.,(2008)Economic and hiring outlook, third quarter 2008, McKinsey Quarterly, pp.1-7

ότι τα δάνεια και η άνοδος όλων των αξιών δικαιολογούνταν από το ρυθμό αύξησης των κερδών των τραπεζών και των επιχειρήσεων²⁶. Επίσης, υπήρχε διάχυτη υπεραισιοδοξία και πίστη στον παρεμβατικό ρόλο της κεντρικής τράπεζας (του FED) και, συνεπώς, στην ικανότητά της να αντιμετωπίζει κάθε κρίση.

Δυστυχώς, από την κρίση αυτή ωφελήθηκαν μόνο αυτοί που την προκάλεσαν, δηλαδή τα μεγάλα στελέχη των επενδυτικών τραπεζών που εισέπραξαν κολοσσιαία μπόνους, προκαλώντας τη φούσκα, η οποία οδήγησε στην κρίση. Ωφελούνταν, επίσης, αυτοί που έχουν τεράστιες αποταμιεύσεις σε μετρητά και οι οποίοι μπορούσαν να αγοράσουν τώρα φθηνότερα ακίνητα, επιχειρήσεις, μετοχές κτλ. Αυτοί όμως είναι ελάχιστοι, αφού πολλοί κάτοχοι κεφαλαίων είχαν τοποθετήσει τα χρήματά τους σε διάφορες επενδύσεις που κατέρρευσαν. Γι' αυτό και η κρίση αυτή ονομάστηκε κρίση των Κροίσων. Ωστόσο, επειδή δεν έχει τελειώσει, αντίθετα απλώθηκε στην πραγματική οικονομία και σε μεγάλο βαθμό προκάλεσε κρίση και στα δημόσια οικονομικά πολλών κρατών, ο κίνδυνος είναι ότι έχει μετατραπεί σε γενικευμένη οικονομική και κοινωνική κρίση²⁷.

2.5 ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΑ ΜΜΕ

Στη πρόσφατη κρίση και στην έξαρση της, έπαιξε ρόλο και η κρίση των ΜΜΕ. Συγκεκριμένα, η μείωση των διαφημιστικών δαπανών, μείωσε τη δύναμή τους, άρα και τη συμβολή τους στη διεθνή οικονομία. Τα ΜΜΕ έχουν πολλαπλό χαρακτήρα (ως Μέσα Ενημέρωσης, πλατφόρμα διαφήμισης και ως επιχειρήσεις-brands τα ίδια) και η διαρκής επιδίωξή τους συνίσταται σε ενημέρωση - ψυχαγωγία, μερίδια - δημιουργία κοινών και διαφημιστικά έσοδα.

Στη περίοδο της παρούσας κρίσης, τα ΜΜΕ ως επιχειρήσεις βλέπουν μείωση των διαφημιστικών εσόδων, ενώ κυριαρχεί αβεβαιότητα και σκεπτικισμός, αδυναμία μακροχρόνιου σχεδιασμού, ένταση του ανταγωνισμού.

Σχετικά μικρότερη ήταν η επίδραση της διαφήμισης στο ραδιόφωνο, ενώ ευκαιρίες φαίνεται να αναδύθηκαν για Internet και free press, ως το φτηνότερο μέσο. Ως πηγές ενημέρωσης, τα ΜΜΕ θεωρείται ότι «έφεραν» την κρίση νωρίτερα, μέσα από την υπερβολή και την δραματοποίηση, χωρίς επαρκή τεκμηρίωση, επεξεργασία

²⁶ Γκρισιάν Α.,(2008), Η οικονομική Κρίση είναι η σοβαρότερη από το 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο, Ανάκτηση στις 2-5-2009 από <http://www.in.gr/news/article.asp?lngEntityID=883151>

²⁷ Ελευθεροτυπία.,(2009), Διευρύνετε η Οικονομική Κρίση, Ανάκτηση στις 5-5-2009 από <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=42148>

και επεξήγηση των σχετικών ειδήσεων από ειδικούς. Αυτό δεν υπήρχε ως δεδομένο το 1930, σήμερα η κρίση χρησιμοποιήθηκε ως γεγονός προσέλκυσης, τρόμαξε τους καταναλωτές, επιδείνωσε τη κατάσταση.

Η δημιουργία αρνητικού ψυχολογικού κλίματος δημιούργησε μια αλυσίδα που κατέληξε στην ακόμη μεγαλύτερη μείωση των διαφημιστικών εσόδων για τα ΜΜΕ. Όσον αφορά στις προσδοκίες από τα ΜΜΕ, αυτές αφορούν κυρίως σε αντικειμενική ενημέρωση, ψυχραιμία, ισορροπία, μέτρο, χρηστικότητα, εμπλουτισμό περιεχομένου, προβολή και της καλής πλευράς της ζωής, περιορισμό της προβολής του υπέρ-πολυτελούς life-style²⁸.

2.6 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Σε σχέση με τη χρηματοδότηση και τη λειτουργία των επιχειρήσεων, στην παρούσα υπο-ενότητα θα γίνει αναφορά στις πολιτικές και δράσεις που αναλήφθηκαν, αλλά και που εφαρμόζονται, προκειμένου να αντιμετωπισθεί η κατάσταση και να τεθούν κάποιοι προληπτικοί περιορισμοί. Συγκεκριμένα, οι τράπεζες και οι κυβερνήσεις αντιμετώπισαν τη κρίση, μεταξύ άλλων, μέσα από εγγυημένα δάνεια σ' επιχειρήσεις. Η κρίση του 2008 επέφερε μεγάλο χτύπημα στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα, που είχε ως χαρακτηριστικά την έντονη διεθνοποίηση και διασύνδεση μεταξύ των εθνικών αγορών, καθώς και τον ολοένα αυξανόμενο όγκο διεθνούς κίνησης κερδοσκοπικών κεφαλαίων και που ήταν απόρροια του Bretton Woods²⁹.

Η κρίση στις ΗΠΑ διαδόθηκε σ' όλες τις ευρωπαϊκές οικονομίες. Η Αμερικανική Κυβέρνηση έδρασε μέσα από αγορές υποθηκών και εξασφάλισε σε δανειζόμενους.

Πολλές ευρωπαϊκές κυβερνήσεις στη προσπάθεια τους να ανατρέψουν τη κατάσταση αύξησαν τις δημόσιες δαπάνες τους, σύμφωνα με την κλασική κεύσισανή συνταγή. Όμως, άρχισαν να εμφανίζονται κίνδυνοι για την μετατροπή της χρηματοπιστωτικής κρίσης σε κρίση δημόσιου χρέους, με εξέχων παράδειγμα την χώρα μας, την Ιρλανδία κ.α.. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της φορολογίας σε ορισμένες χώρες, με συνέπεια την πτώση της ενεργού ζήτησης και την

²⁸ Θανόπουλος Π.,(2008), Τα ΜΜΕ και η Κρίση, 2^ο Συνέδριο Επικοινωνίας, σελ 1-10

²⁹ Lyhus R.,(2008), How to win the Crises, McKinsey, pp.1-10

επιδείνωση της ύφεσης. Επίσης, πολλές επιχειρήσεις λόγω της ύφεσης, της μείωσης της τραπεζικής χρηματοδότησης και της υψηλής φορολογίας οδηγήθηκαν σε απολύσεις ή/και πτώχευση.

Ο σφιχτός τραπεζικός δανεισμός μείωσε τη καταναλωτική και επενδυτική ικανότητα της αγοράς, μείωσε τη δυναμική των τραπεζών, οι οποίες δεν εισέπρατταν τους τόκους, μείωσε την εισροή φόρων για τις κυβερνήσεις, οι οποίες λόγω έλλειψης επαρκών πόρων μείωσαν τις δαπάνες τους στην υγεία, στην παιδεία, στις υποδομές, στις συντάξεις κ.λπ.

Οι επιχειρήσεις αναζήτησαν άλλες πηγές δανεισμού με λιγότερο ρίσκο . Άλλαξαν το επιχειρησιακό τους μοντέλο, εστιάζοντας σε ποιο ευέλικτη παραγωγική διαδικασία, μειώνοντας τους δανεισμούς, μικραίνοντας τον κύκλο ζωής των προϊόντων τους κ.λπ. Το πρόβλημα, όμως, ήταν και είναι η ανταγωνιστικότητα μεταξύ των κρατών σ' όλα τα επίπεδα και ειδικά στο δανεισμό, η οποία επιδείνωσε τη κρίση. Ένας επιπλέον λόγος στη συγκεκριμένη αδυναμία των εταιρειών να αντιμετωπίσουν την κρίση ήταν και ο έντονος διεθνής ανταγωνισμός, κυρίως από τις δυναμικά αναπτυσσόμενες οικονομίες της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής, μια αρνητική γι' αυτές πτυχή του μοντέλου της παγκοσμιοποίησης. Επιπροσθέτως, επιβαρυντικές ήταν και οι υψηλές στοχοθετήσεις των επιχειρήσεων, που οδήγησαν σε πωλήσεις χωρίς αντίκρισμα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα μεγάλα και μη καλυπτόμενα οικονομικά ανοίγματα.

Οι τράπεζες περιόρισαν τη χορήγηση δανείων και αύξησαν τα επιτόκια χορηγήσεων, τη στιγμή που σχεδόν όλες οι κεντρικές τράπεζες του κόσμου άσκησαν επεκτατική νομισματική πολιτική, με επιτόκια που συχνά είναι μηδενικά. Με άλλα λόγια, η πολιτική φθηνού χρήματος δεν προκάλεσε σημαντικές πτώσεις των επιτοκίων τραπεζικών δανείων, αλλά ούτε και τη δευτερογενή νομισματική επέκταση. Τα νοικοκυριά δυσκολεύονται να πληρώσουν τις δόσεις των στεγαστικών δανείων, των καταναλωτικών δανείων, των καρτών κτλ. Οι τράπεζες, πολύ συχνά, προβαίνουν σε κατασχέσεις ακινήτων και άλλων περιουσιακών στοιχείων, ενώ, όπως αναφέρθηκε, τα νοικοκυριά περιορίζουν την κατανάλωσή τους, γιατί δεν διαθέτουν επαρκή ρευστότητα, αλλά και για λόγους ανασφάλειας και αρνητικών προσδοκιών για το μέλλον. Ταυτόχρονα, οι τράπεζες διακόπτουν τη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων ή τους αυξάνουν τα επιτόκια.

Οι επιχειρήσεις δυσκολεύονται να χρηματοδοτήσουν λειτουργικές και επενδυτικές δαπάνες και προβαίνουν σε απολύσεις. Ταυτόχρονα, έχουν μειωθεί οι πωλήσεις τους, επειδή τα νοικοκυριά μείωσαν την κατανάλωση. Τα κέρδη τους

περιορίζονται και περνάνε σε ζημιές. Αρχίζουν τις απολύσεις και τη μείωση μισθών, ενώ πολλές κλείνουν.

Όσοι μπαίνουν στην ανεργία δεν διαθέτουν εισόδημα για να καταναλώσουν, ούτε για να πληρώσουν τα δάνειά τους. Η μείωση της κατανάλωσης συνεχίζεται, προκαλώντας νέα κλεισίματα επιχειρήσεων και νέα προβλήματα στις τράπεζες, που συνεχίζουν να περιορίζουν τα δάνεια και ο φαύλος κύκλος της ύφεσης συνεχίζεται. Η παραπάνω διαδικασία ερμηνεύει το πέρασμα της κρίσης από τις τράπεζες στην πραγματική οικονομία και στα νοικοκυριά³⁰.

Αυτή τη στιγμή κανένας δεν δύναται να προβλέψει το τέλος της κρίσης. Πολλά εξαρτώνται, πλέον, από τις αποφάσεις, κυρίως, των ηγετών της Ευρώπης, των ΗΠΑ, της Κίνας, της Ρωσίας και άλλων χωρών της ομάδας των 20 (G 20). Οι άνθρωποι αυτοί θα πρέπει να αποφασίσουν για τα μέτρα αποτελεσματικής αντιμετώπισης της κρίσης. Πρόκειται για αποφάσεις δύσκολες και με μεγάλο κόστος για όλους. Οι περισσότεροι, πάντως, πιστεύουν ότι απαιτείται σημαντικός χρόνος ώσπου να γίνει πλήρως αντιληπτό το βάθος της κρίσης και να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για τη διάρκειά της. Ποιο είναι το πιο αισιόδοξο σενάριο; Το πιο αισιόδοξο σενάριο είναι να αποδώσουν τα μέτρα των κυβερνήσεων και να αποκατασταθεί η ρευστότητα του τραπεζικού συστήματος. Αν αυτό συμβεί, οι τράπεζες θα αρχίσουν να χρηματοδοτούν ξανά την παγκόσμια οικονομία και η ισορροπία θα αποκατασταθεί σχετικά σύντομα.

Το πιο απαισιόδοξο σενάριο είναι να μην αποδώσουν τα μέτρα, διότι οι ζημιές θα είναι πολύ μεγαλύτερες από αυτά που μπορούν να δώσουν οι κυβερνήσεις, να συνεχιστεί η κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος, η απαξίωση όλων των αξιών να οδηγήσει σε απώλειες περιουσιών, σε μαζικό κλείσιμο επιχειρήσεων και σε μεγάλα διψήφια ποσοστά ανεργίας. Μια νομισματική κρίση που θα απαξίωνε το χρήμα (υψηλός πληθωρισμός ή ακόμη και στασιμοληθωρισμός) θα έφερνε την ολοκληρωτική καταστροφή της παγκόσμιας οικονομίας.

2.7 Η ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΤΗ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΕΣ ΧΩΡΕΣ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΝΟΤΙΟΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

Η χρηματοπιστωτική κρίση πλήττει σοβαρά τις φτωχότερες χώρες του κόσμου ή χώρες όπως η Ελλάδα, που λόγω υψηλών δημόσιων χρεών δεν είναι σε

³⁰ Ανδριανόπουλος Α.,(2008), Η κρίση χτυπά τα χρηματιστήρια, Ανάκτηση στις 5-5-2009 από <http://e-rooster.gr/10/2008/967>

θέση να ασκήσουν επεκτατική δημοσιονομική πολιτική, αλλά απεναντίας, είναι συχνά αναγκασμένες, λόγω και των απαιτήσεων των δανειστών τους, να ασκήσουν πολιτική λιτότητας. Μέσα στο 2008 και παρότι είχε ξεσπάσει η οικονομική κρίση, η ΕΕ διέθεσε 8% περισσότερα κεφάλαια για αναπτυξιακή βοήθεια. Τα κράτη μέλη της διέθεσαν συνολικά 49 δισ. ευρώ, δηλαδή σχεδόν το 0,4% του ΑΕΠ της ΕΕ, για βοήθεια προς τις φτωχότερες χώρες του κόσμου. Τα χρήματα αυτά χρησιμοποιούνται για διάφορα έργα, από σχολεία και νοσοκομεία μέχρι την κατασκευή νέων δρόμων.

Τα τελευταία δύο χρόνια η οικονομία των αναπτυσσόμενων χωρών και των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης έχουν ήδη κλονιστεί εξαιτίας της αύξησης των τιμών στα τρόφιμα και στα καύσιμα. Σήμερα, πλήττονται έντονα από τη διεθνή ύφεση, τη συνεχή πτώση των τιμών των βασικών προϊόντων που εξάγουν, τη μείωση των άμεσων ξένων επενδύσεων και από το ενδεχόμενο συρρίκνωσης των μεταναστευτικών εμβασμάτων.

Για όλους αυτούς τους λόγους, η τήρηση των δεσμεύσεων των δωρητριών χωρών, παρά τις πιέσεις που ασκούνται στις οικονομίες τους, αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία. Το 2005, οι χώρες της ΕΕ δεσμεύτηκαν να αυξήσουν τη βοήθεια στο 0,56% του ακαθάριστου εισοδήματος της ΕΕ έως το 2010, που σημαίνει ότι για να επιτύχουν αυτόν τον στόχο, θα πρέπει να συνεισφέρουν περίπου 69 δισ. ευρώ ετησίως. Εκφράζεται, όμως, ανησυχία ότι ορισμένες χώρες ενδέχεται να μην ακολουθήσουν αυτήν τη δέσμευση, εξαιτίας της πτώσης των φορολογικών τους εσόδων και της αύξησης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων.

Στην πρόσφατη σύνοδο των 20 ισχυρότερων οικονομιών του κόσμου, οι ηγέτες τους επαναβεβαίωσαν τη δέσμευσή τους για αύξηση της βοήθειας, σύμφωνα με τους αναπτυξιακούς στόχους που εγκρίθηκαν από τα κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών το 2000 (Στόχοι της Χιλιετίας). Η ΕΕ προτίθεται να επισπεύσει τη χορήγηση των 4 δισ. ευρώ που προορίζονται για άμεση βοήθεια. Από το ποσό αυτό, τουλάχιστον 500 εκατ. ευρώ θα διατεθούν υπό μορφή κοινωνικών ενισχύσεων σε χώρες που αντιμετώπισαν μείωση των εσόδων, και 1 δισ. ευρώ σε χώρες που επλήγησαν από τις υψηλές τιμές τροφίμων.

Προκειμένου να αξιοποιηθούν όσο το δυνατόν καλύτερα τα αναπτυξιακά κονδύλια, η Επιτροπή συνιστά τον προσανατολισμό της βοήθειας στην προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων. Για να αντιμετωπιστούν οι συνέπειες της κρίσης, θα πρέπει επίσης να επανεστιάσει η βοήθεια και να επιταχυνθεί ο ρυθμός χορήγησής της³¹.

³¹ Σπύρου Σ.,(2008), Οικονομική Κρίση στις Ανατολικές χώρες, Το Βήμα

Τέλος, με τη στενότερη συνεργασία ανάμεσα στα κράτη μέλη και στην Επιτροπή, θα γίνει αποτελεσματικότερη η αναπτυξιακή βοήθεια. Σήμερα, η Επιτροπή διαχειρίζεται το 20% περίπου της βοήθειας της ΕΕ, ενώ το υπόλοιπο ποσό διατίθεται απευθείας από τα κράτη μέλη της ΕΕ ως διμερής βοήθεια.

Ανεξάρτητα από την οικονομική βοήθεια, το πρόβλημα στις αναπτυσσόμενες χώρες συνεχίζει να είναι μεγάλο. Αυτές που είχαν στηριχτεί στην εισροή ξένων κεφαλαίων καταρρέουν. Η Ισλανδία που στηριζόταν στην βρετανική οικονομία κατέρρευσε. Η Ιρλανδία που αναπτύχθηκε τα τελευταία χρόνια χάρη στις επενδύσεις από τις ΗΠΑ, επίσης. Η Ρουμανία, η οποία απολάμβανε ταχύ ρυθμό ανάπτυξης λόγω των ξένων επενδύσεων, βρίσκεται στα πρόθυρα της χρεοκοπίας.

Επίσης, χώρες με αδύναμη οικονομία, μεγάλο χρέος και ελλείμματα, όπως η Βουλγαρία, αντιμετωπίζουν επιβράδυνση της διαδικασίας οικονομικής μεγέθυνσης. Οι ελληνικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται στις χώρες αυτές έχουν μεγάλο πρόβλημα και στο μέλλον θα αναγκαστούν, αν συνεχιστεί η συγκεκριμένη κατάσταση ν' αποχωρήσουν, γεγονός που δεν θα είναι θετικό για τη συνολική τους πορεία και στρατηγική.

Οι χώρες που υποφέρουν περισσότερο μέχρι στιγμής από την κρίση είναι αυτές που η ευημερία τους στηρίζεται στο τραπεζικό τους σύστημα, στα χρηματιστήρια και στη βιομηχανία. Η Βρετανία και οι ΗΠΑ βλέπουν το τραπεζικό τους σύστημα να καταρρέει. Οι τράπεζες απολύουν κατά χιλιάδες τους υπαλλήλους τους. Οι βιομηχανίες τους μειώνουν την παραγωγή και απολύουν τους εργάτες. Οι αξίες των ακινήτων και όλων των άλλων περιουσιακών στοιχείων τους μειώνονται.

Το ίδιο συμβαίνει και σε άλλες βιομηχανικές χώρες. Οι αναπτυσσόμενες χώρες που είχαν στηριχτεί στην εισροή ξένων κεφαλαίων καταρρέουν. Επίσης, χώρες με αδύναμη οικονομία, μεγάλο χρέος και ελλείμματα, όπως η Ελλάδα, αντιμετωπίζουν πολύ σοβαρή ύφεση. Με εξαίρεση χώρες όπως η Κίνα, η Βραζιλία, η Ινδία και ορισμένες άλλες δυναμικές αναδυόμενες οικονομίες, η κρίση έπληξε ισχυρά όλες τις αναπτυσσόμενες μεταβιομηχανικές οικονομίες³².

Τις μεγαλύτερες ζημιές αρχικά τις εμφάνισαν οι τράπεζες, η ναυτιλία, ο τουρισμός και οι βιομηχανίες παραγωγής καταναλωτικών προϊόντων διαρκείας (π.χ. αυτοκινήτων, ηλεκτρικών συσκευών), αλλά και ο κατασκευαστικός κλάδος. Οι μεν τράπεζες λόγω του ότι πρόκειται για πιστωτική κρίση, οι δε ναυτιλιακές διότι μειώθηκε ο όγκος του παγκόσμιου εμπορίου, έπεσαν οι τιμές των ναύλων και των

³² Βενετσάνος Κ.,(2009), Κρίση Οικονομική, Κρίση πολιτικής, Ανάκτηση στις 4-5-2009 από <http://www.inout.gr/showthread.php?t=30805>

καραβιών και ακρίβυναν τα δάνεια. Καθώς η ναυτιλία είχε γνωρίσει πρωτοφανή ανάπτυξη την τελευταία δεκαετία, λόγω του υψηλού ρυθμού της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης, έχει σημαντικά αποθέματα ρευστότητας. Τεράστιες ζημιές αντιμετωπίζουν, όπως ήδη αναφέρθηκε, όλες οι βιομηχανίες και, κυρίως, οι αυτοκινητοβιομηχανίες, αλλά και ο κλάδος της οικοδομής και του real estate. Όταν αυτοί οι κλάδοι, που είναι οι σημαντικότεροι της παγκόσμιας οικονομίας, βρίσκονται σε πτωτική πορεία, συμπαρασύρουν λόγω της αλληλεξάρτησης των αγορών και όλους τους άλλους³³.

Η αλήθεια είναι ότι οι αγορές δεν μπορούν να αφεθούν στην αυτορύθμιση. Κάτι τέτοιο θα σήμαινε μια νέα ισορροπία, αφού όμως προηγουμένως θα είχε καταστραφεί μεγάλο μέρος της επιχειρηματικής και παραγωγικής βάσης της οικονομίας, θα είχαν απολυθεί εκατομμύρια εργαζόμενοι και θα είχαν επικρατήσει συνθήκες φτώχειας σε τεράστια τμήματα του πληθυσμού.

Τέτοιες, όμως, οι εξελίξεις οδηγούν σε κοινωνικές εκρήξεις και για τον λόγο αυτόν απαιτείται ο παρεμβατικός ρόλος του κράτους στις οικονομίες για αντιμετώπιση των συνεπειών της κρίσης, για λήψη προληπτικών μέτρων και για να περιοριστεί η ασυδοσία των αγορών και οι τυχοδιωκτικές, ακραία κερδοσκοπικές συμπεριφορές πολλών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων.

Μια από τις βασικές πολιτικές αντιμετώπισης της κρίσης ήταν η χορήγηση ρευστότητας στις τράπεζες και στις επιχειρήσεις από το κράτος, μέσω νέου δανεισμού αυτού, δηλαδή μέσω επιβάρυνσης των μελλοντικών γενεών. Και αυτό για να αποφευχθεί μια κατάρρευση της οικονομικής ζωής, δεδομένου ότι έχει επικρατήσει η άποψη, ότι οι τράπεζες είναι πολύ σημαντικές για να αφεθούν σε πτώχευση. Έτσι, όμως έχουμε ιδιωτικοποίηση των κερδών των τραπεζών και κοινωνικοποίηση των ζημιών τους. Υπάρχουν βέβαια και φωνές, που εισηγούνται μια συμμετοχή των τραπεζών στο κόστος της κρίσης, είτε μέσω διαγραφής χρεών, είτε μέσω της εισαγωγής μιας ειδικής τραπεζικής φορολογίας.

Οι περισσότερες κυβερνήσεις έχουν ήδη παράσχει αρκετά κεφάλαια και εγγυήσεις στις τράπεζες και σε μεγάλες επιχειρήσεις και θα συνεχίσουν να τα παρέχουν, όσο αντέχουν. Το ζήτημα είναι ότι πολλές κυβερνήσεις, όπως η ελληνική, δεν έχουν χρήματα και δανείζονται διαρκώς από τους διεθνείς δανειστές, οι οποίοι όμως εκμεταλλεόμενοι τη δημοσιονομική ανέχεια απαιτούν σχεδόν τοκογλυφικά επιτόκια. Οι κυβερνήσεις σε αντάλλαγμα για τα χρήματα που χορηγούν στις τράπεζες και στις βιομηχανίες λαμβάνουν συχνά μετοχές και, έτσι, επιστρέφει, ως ένα βαθμό,

³³ Κρουγκμαν Π.,(2008), Η Κρίση του 2008, Καστανιώτης

ο κρατικός έλεγχος τραπεζών και επιχειρήσεων, ύστερα από δεκαετίες φανατικής αποκρατικοποίησης.

Το κόστος αυτής της πολιτικής, ασφαλώς, το φέρει ο κρατικός προϋπολογισμός, δηλαδή οι πολίτες όλων των κρατών, οι οποίοι θα πρέπει να πληρώσουν αυξημένους φόρους και να απολαύσουν λιγότερες υπηρεσίες δωρεάν υγείας, παιδείας και κοινωνικής ασφάλισης.

Οι κοινωνίες δεν έχουν περιθώρια άρνησης της υποχρεωτικής σωτηρίας του τραπεζικού συστήματος. Φυσικά, έχουν περιθώρια αντίδρασης στο κόστος αυτών των λύσεων, η οποία συχνά εκδηλώνεται με μαζικές διαδηλώσεις και ταραχές σ' ολόκληρο τον κόσμο. Και αυτό είναι το φυσικό-νομοτελειακό επακόλουθο μιας μεγάλης οικονομικής κρίσης, η οποία οδηγεί στην ανεργία και στη φτώχεια εκατομμύρια αθώους πολίτες, εξαιτίας της υπερβολικής απληστίας και της ελλιπούς εποπτείας του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Η απληστία και η χρησιμοθηρία, σύμφωνα με την νεοκλασική νεοφιλελεύθερη αντίληψη είναι στη φύση του ανθρώπου, του Homo Economicus, και θεωρείται η γενεσιουργός αιτία της οικονομικής δράσης στο καπιταλιστικό σύστημα. Ακριβώς όμως για το λόγο αυτό, τα κράτη έχουν υποχρέωση αυστηρότερων ελέγχων των αγορών και της αχαλίνωτης κερδοσκοπικής δράσης καθώς και δικαιότερης διανομής του πλούτου. Μόνο μέσω του παρεμβατικού ρόλου των κρατών και των ελεγκτικών μηχανισμών τους μπορούν να αποφευχθούν τέτοια φαινόμενα στο μέλλον. Τι θα γίνει όμως μετά την κρίση; Πώς θα κινηθούν οι τιμές των εμπορευμάτων και οι αγορές μετά την κρίση; Ο μεγαλύτερος κίνδυνος είναι να αρχίσει μια ξέφρενη άνοδος των τιμών όλων των αξιών, των μετοχών, των ακινήτων, των εμπορευμάτων και των τροφίμων, που θα οδηγήσει σε νέα φούσκα, υπερπληθωρισμό και νέα κατάρρευση.

Η ελληνική οικονομία είναι μέρος της ευρωπαϊκής και της παγκόσμιας οικονομίας και ταυτόχρονα είναι ελλειμματική. Η κυβέρνηση δανείζεται κάθε χρόνο δεκάδες δισεκατομμύρια ευρώ για να καλύψει τις ανάγκες του Δημοσίου, αλλά και τους τόκους του εξωτερικού χρέους, που υπερβαίνει τα 250 δισ. ευρώ. Σε μια περίοδο, όπου οι ιδιωτικές πιστώσεις έχουν σταματήσει, είναι πλέον αδύνατος ένας νέος ιδιωτικός δανεισμός. Αλλά και οι ελληνικές τράπεζες, που έχουν συμμετάσχει στο δανεισμό του ελληνικού δημοσίου, δυσκολεύονται στη λήψη δανείων από το διεθνές σύστημα και, έτσι, περιορίζουν τις πιστώσεις τους προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά, στραγγαλίζοντας περαιτέρω την οικονομική δραστηριότητα.

Το υψηλό δημοσιονομικό έλλειμμα, το τεράστιο δημόσιο χρέος και το έλλειμμα του ελληνικού ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών που δείχνει το χαμηλό

βαθμό διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας μας (το λεγόμενο διπλό ελληνικό έλλειμμα), είναι δύο από τα βασικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας. Επιπροσθέτως, υπάρχει και διαχρονικό πρόβλημα είσπραξης εσόδων, λόγω της διαδεδομένης φοροδιαφυγής, φοροκλοπής και φοροαποφυγής. Η ελληνική οικονομία στηρίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στη δημόσια οικονομία (που έχει έλλειμμα και χρέος) και σε τέσσερις βασικούς κλάδους: στις τράπεζες, που έχουν το αναφερθέν πρόβλημα, στη ναυτιλία, που εμφανίζει ταλαντεύσεις, στην οικοδομή, που έχει παγώσει και στον τουρισμό, που αναμένεται ότι θα μειωθεί σημαντικά. Όλοι οι άλλοι κλάδοι στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό σ' αυτούς τους τέσσερις και στο Δημόσιο και κανένας αυτή τη στιγμή δεν παράγει σημαντικά έσοδα για το κράτος. Ταυτόχρονα, η φοροδιαφυγή, η διαφθορά και η γραφειοκρατία έχουν καταδικάσει τον δημόσιο τομέα, που δυσκολεύεται να ασκήσει αποτελεσματικές πολιτικές σε περιόδους κρίσεως.

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα μείωσε το βασικό της επιτόκιο, σε μια προσπάθεια στήριξης των τραπεζικών συστημάτων των χωρών-μελών της Ευρωζώνης. Όμως, οι τράπεζες συνεχίζουν να δανείζουν με υψηλά επιτόκια τους δανειολήπτες για να στηρίξουν τα έσοδά τους και να καλύψουν τις ζημιές που έχουν από επισφαλή δάνεια και τοξικές επενδύσεις. Βεβαίως, αυτή η πρακτική θίγει το σύνολο της οικονομίας και δεν εξυπηρετεί τους σκοπούς για τους οποίους η κεντρική τράπεζα μειώνει τα επιτόκια, δηλαδή τη διευκόλυνση της χρηματοδότησης της οικονομίας.

Το σύνολο του ιδιωτικού τομέα στην Ελλάδα στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στο Δημόσιο. Και εφόσον το Δημόσιο έχει πρόβλημα, έχουν όλοι οι κλάδοι. Αυτοί που υποφέρουν περισσότερο είναι όσοι σχετίζονται με την οικοδομή. Το κρισιμότερο σημείο στο άμεσο μέλλον σχετίζεται με την επίπτωση της κρίσης στον τουρισμό, που αποτελεί τη βασική πηγή εισροής κεφαλαίων από το εξωτερικό, αλλά και την πηγή εισοδήματος για εκατοντάδες χιλιάδες Έλληνες. Οι ίδιοι κλάδοι που σήμερα μαστίζονται από την κρίση, είναι αυτοί των οποίων η ανάκαμψη είναι καθοριστική για τη συνολική ανάκαμψη της οικονομίας της χώρας. Για το λόγο αυτό, απαιτείται ο σχεδιασμός και η εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης και συνεκτικής αναπτυξιακής στρατηγικής, με έμφαση στη στήριξη των βασικών κλάδων της ελληνικής οικονομίας.

2.8 ΤΑ ΘΕΤΙΚΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Η κρίση δε λειτουργεί πάντοτε ανασταλτικά για το σύνολο της αγοράς. Συγκεκριμένα, κάποιες εταιρείες καταφέρνουν να «βγουν» από μια κρίση δυνατότερες και σοφότερες. Αυτό είναι απόρροια των δράσεων που αναπτύσσουν.

Ειδικότερα, είτε παίρνουν σωστές στρατηγικές αποφάσεις, είτε αυξάνουν το στοκ τους, έχοντας απόθεμα όταν οι άλλοι φοβούνται να παράγουν.

Σύμφωνα με έρευνα που έγινε από τη McKinsey σε 1000 εταιρείες στις ΗΠΑ, από τη χρονιά 1982 μέχρι τη χρονιά 1999, διαπιστώθηκε ότι πολλές εξ' αυτών μέσα από σωστούς χειρισμούς κατάφεραν να μείνουν στη κορυφή και να μη χάσουν καθόλου από τη κρίση που πέρασε εκείνη τη περίοδο η αγορά. Συγκεκριμένα μελετήθηκαν:

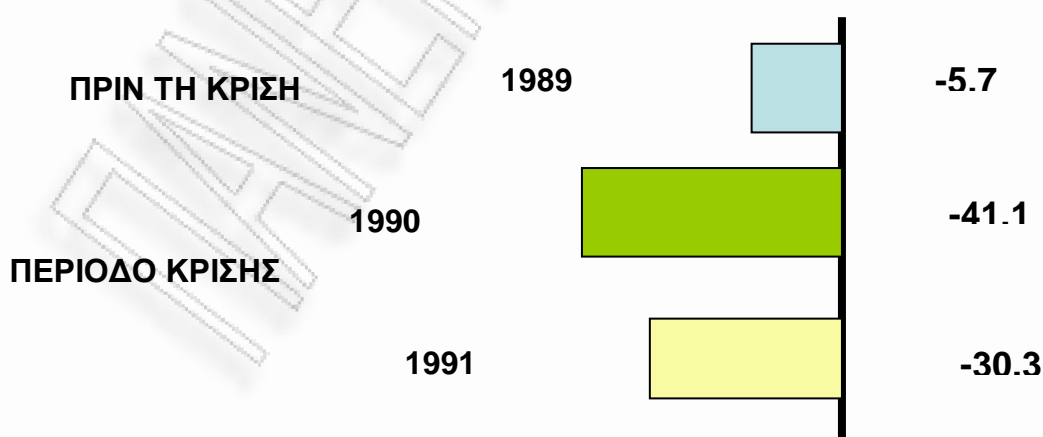
1. Εταιρείες που παρέμειναν στη κορυφή του κλάδου τους και εταιρείες που ανέκαμψαν μετά τη κρίση.
2. Εταιρείες που ήταν επιτυχημένες κατά τη διάρκεια της κρίσης, αλλά και επιτυχημένες σε υγιείς περιόδους.

Οι Επιτυχημένοι Διεκδικητές ενήργησαν κατά τη διάρκεια της κρίσης, παρά μετά το πέρας αυτής. Οι ενέργειες τους εστίασαν στα ακόλουθα:

1. Έκαναν 63% λιγότερες συμφωνίες πριν τη κρίση, έκαναν 50% περισσότερες κατά τη διάρκεια της κρίσης.
2. Κάλυψαν το κενό στο μερίδιο τους κατά τη διάρκεια της κρίσης.
3. Επένδυσαν περισσότερα μετρητά κατά τη διάρκεια της κρίσης, οι τιμές που έβρισκαν στη συγκεκριμένη περίοδο ήταν πολύ χαμηλότερες.

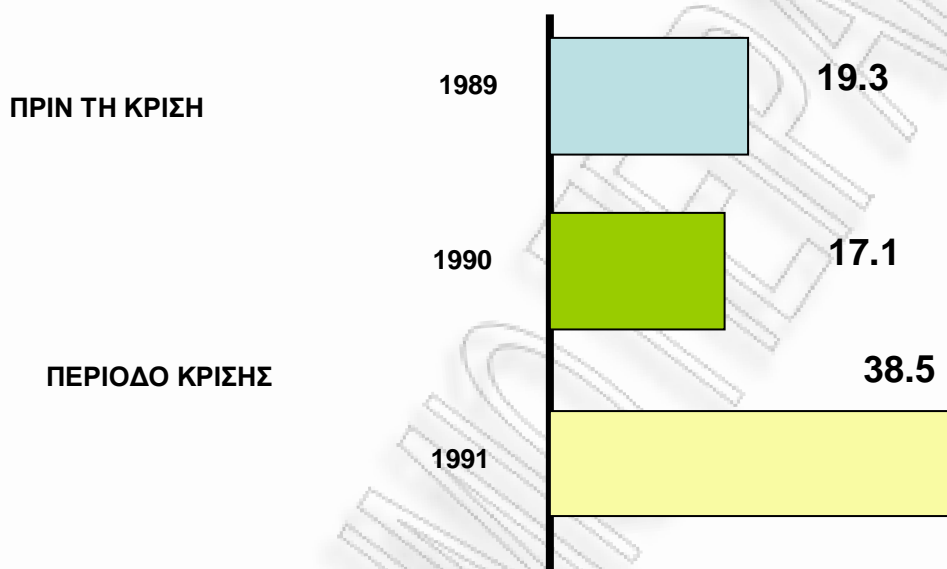
Η έρευνα μέσα από γραφήματα απέδωσε τις στρατηγικές των συγκεκριμένων εταιρειών, δηλώνοντας τη δυναμική τους και τη διαφοροποίησή τους, σε σχέση με τον ανταγωνισμό. Συγκεκριμένα:

Γράφημα 2.6- Χάσμα μεταξύ των επιτυχημένων εταιρειών και του μέσου όρου της αγοράς.

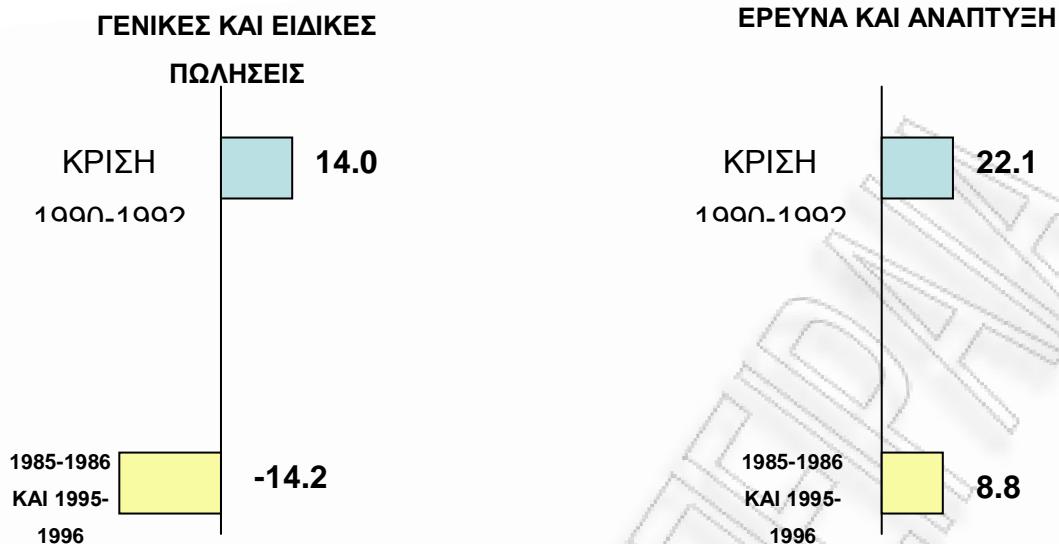
Πηγή: IMF, World Economic Outlook.,(2009), Box 4.1 “A Historical Perspective on International Financial Crises”, σελ. 128-130. Επίσης: IMF, IMF, World Economic Outlook – April 2009, Chapter 3 “From Recession to Recovery: How Soon and How Strong?” και ιδίως Box 3.1 “How Similar is the Current Crisis to the Great Depression?”, pp. 97-132.

Γράφημα 2.7-Χάσμα μεταξύ αποτυχημένων εταιρειών και μέσου όρου αγοράς.

Πηγή: IMF, World Economic Outlook.,(2009), Box 4.1 “A Historical Perspective on International Financial Crises”, σελ. 128-130. Επίσης: IMF, IMF, World Economic Outlook – April 2009, Chapter 3 “From Recession to Recovery: How Soon and How Strong?” και ιδίως Box 3.1 “How Similar is the Current Crisis to the Great Depression?”, pp. 97-132.

Γράφημα 2.8 Χάσμα μεταξύ ηγετών και λιγότερο επιτυχημένων εταιρειών σε διάφορους τομείς.

Πηγή: IMF, World Economic Outlook.,(2009), Box 4.1 “A Historical Perspective on International Financial Crises”, σελ. 128-130. Επίσης: IMF, IMF, World Economic Outlook – April 2009, Chapter 3 “From Recession to Recovery: How Soon and How Strong?” και ιδίως Box 3.1 “How Similar is the Current Crisis to the Great Depression?”, pp. 97-132.

Η έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα, ότι οι περισσότερες εταιρείες ακολουθούσαν μια πιο συγκροτημένη και συντηρητική πολιτική. Οι εταιρείες ηγέτες και οι νέοι διεκδικητές άδραξαν την ευκαιρία ν' αυξήσουν τις επενδύσεις τους σ' όλους τους τομείς και να ακολουθήσουν μια επιτυχημένη πολιτική, με στόχο μετά τη κρίση να είναι μια από τις λίγες που θα έχουν επιβιώσει. Καταλήγοντας, η έρευνα έδειξε, ότι η Αγορά, ανεξάρτητα από τη κρίση, επιβράβευσε την προσπάθεια των τολμηρών αυτών που πήγαν αντίθετα στο ρεύμα της εποχής τους, οι οποίοι εκμεταλλεύτηκαν το δισταγμό που επέδειξαν οι ανταγωνιστές τους.

2.9 ΤΟ ΜΑΝΑΤΖΜΕΝΤ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗ ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΡΙΣΗ

Σύμφωνα με μελέτη της McKinsey,³⁴ οι δράσεις που πρέπει να αναπτυχθούν μέσα από το μάνατζμεντ των επιχειρήσεων, προκειμένου να αντιμετωπισθεί η κρίση, είναι οι ακόλουθες:

1. Η Πρώτη Κίνηση των επιχειρήσεων είναι ν' αναπτύξουν στρατηγικές επιβίωσης.
2. Υπάρχει και η άποψη ότι σε περίοδο κρίσης, όπου υπάρχει ασάφεια στην αγορά και συνεχή αστάθεια, είναι δόκιμο οι επιχειρήσεις να αναπτύσσουν στρατηγικές που θα τους αποφέρουν κέρδος εκμεταλλευόμενες την κρίση.

Ο Douglas Daft, ο Αντιπρόεδρος της Coca-Cola, αναφέρει ότι το 1997, ως Πρόεδρος του Ασιατικού Παραρτήματος της Coca-Cola, βίωσε μια ισχυρή κρίση της Ασιατικής Οικονομίας και τότε αποφάσισε με τους διευθυντές του να αναζητήσει από την κρίση νέες ευκαιρίες και να εκμεταλλευτεί τις δυνατότητες της εταιρείας σε παγκόσμια κλίμακα. Ακολούθησε το μοντέλο που εφάρμοσε η εταιρεία μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, τότε που η Δυτική Ευρώπη ήταν πλήρως κατεστραμμένη.

Οι στρατηγικές κινήσεις της Coca-Cola στην Ασία για εκείνη τη περίοδο ήταν οι ακόλουθες:

1. Εξαγόρασε μια εταιρεία εμφιαλώσεων στη Βόρεια Κορέα, καθετοποιώντας την παραγωγή της στη συγκεκριμένη χώρα.
2. Μέσα από τη δράση της στη Βόρεια Κορέα, απέκτησε καλύτερη προσβασιμότητα σε Κίνα, Μαλαισία και Ιαπωνία.

Οι διεθνοποιημένες εταιρείες, διαχειρίζονται καλύτερα την κατάσταση, όταν η χώρα εισόδου βιώνει οικονομική κρίση. Η Coca-Cola έδρασε στη Βόρεια Κορέα, όταν η χώρα βίωνε κρίση. Η άρνηση των Ασιατών προς τις αμερικανικές επιχειρήσεις είναι γνωστή. Ο Douglas Daft, εκμεταλλευόμενος τη κρίση, άνοιξε νέες θέσεις εργασίες για τους ντόπιους κατοίκους στα διάφορα εργοστάσια της Coca-Cola, αποκτώντας τη συμπάθεια των ντόπιων.

Η Coca-Cola, από το παράδειγμα το οποίο χρησιμοποιεί η έρευνα προκειμένου να αποφύγει την κρίση, ανέπτυξε και τις ακόλουθες δράσεις:

³⁴ IMF, World Economic Outlook.,(2009), Box 4.1 "A Historical Perspective on International Financial Crises", σελ. 128-130. Επίσης: IMF, IMF, World Economic Outlook – April 2009, Chapter 3 "From Recession to Recovery: How Soon and How Strong?" και ιδίως Box 3.1 "How Similar is the Current Crisis to the Great Depression?", pp. 97-132.

1. Η εταιρεία σε κάθε μια από αυτές τις χώρες εξαγόρασε πολλές τοπικές εταιρείες παραγωγής καφέ, τσαγιού κ.λπ.
2. Αγόρασε μια καινοτόμα συσκευασία πλαστικού μπουκαλιού, την οποία λάνσαρε στην αγορά.

Το παράδειγμα της Roust είναι εξίσου χαρακτηριστικό με αυτό της Coca-Cola για την ίδια χώρα. Η Roust, από εταιρεία αλκοολούχων ποτών, εισήχθη στην τραπεζική αγορά, δράπτοντας τις ευκαιρίες της πτωτικής τάσης του τραπεζικού συστήματος στη χώρα. Σήμερα είναι από τους μεγαλύτερους δανειστές της Βορείου Κορέας.

Οι διεθνοποιημένες επιχειρήσεις έχουν ν' αντιμετωπίσουν στις χώρες εισόδου, τοπικούς κανονισμούς, ανταγωνισμό, τοπικές συνήθειες, ήθη και έθιμα. Σε περίοδο κρίσης, οι επιχειρήσεις μπορούν να εκμεταλλευτούν όλα τα παραπάνω, για να ενισχύσουν ανταγωνιστικά τη θέση τους. Για ορισμένους, όταν υπάρχει κρίση, όλα είναι ασταθή άρα και εκμεταλλεύσιμα. Οι συνιστάμενες του περιβάλλοντος επηρεάζουν ως εξής:³⁵

1. Νομοθεσία: Πολλές φορές η νομοθεσία λειτουργεί θετικά για τις ξένες επιχειρήσεις. Σε περίοδο κρίσης, το κράτος γίνεται ποιο ελαστικό στην εφαρμογή των κανονισμών, γεγονός που δίνει διεξόδους στις επιχειρήσεις. Για παράδειγμα, στη Βόρεια Κορέα το 1997 ψηφίστηκε ένας νόμος που προωθούσε τις συγχωνεύσεις, ο νόμος αυτός έδωσε το δικαίωμα στη H&C Bank να συγχωνευτεί με την εγχώρια Kookimin Bank.
2. Τραπεζικά: Η χρεοκοπία πολλών εγχώριων τραπεζών στη Βραζιλία κατά τη διάρκεια της κρίσης του 1997, άνοιξε το δρόμο για την είσοδο 10 νέων ξένων τραπεζών από διάφορες χώρες του κόσμου. Η κρίση αποδυνάμωσε την εγχώρια αγορά, με αποτέλεσμα να εισέλθουν ξένες τράπεζες.
3. Συμπεριφορά Καταναλωτή: η εταιρεία Ramayana στην Ινδονησία υπολειπορούσε πριν τη κρίση του 1997, η κρίση της οικονομίας την οδήγησε ν' αλλάξει τη στρατηγική της, μ' αποτέλεσμα να μειώσει τις τιμές της και να πουλά στην αγορά μικρότερες ποσότητες προϊόντων, από ότι πουλούσε στο παρελθόν. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να προσεγγίσει με διαφορετικό τρόπο τους καταναλωτές και ν' ανατρέψει την άσχημη γι' αυτήν κατάσταση στην αγορά.

³⁵ IMF, World Economic Outlook.,(2009), Box 4.1 "A Historical Perspective on International Financial Crises", σελ. 128-130. Επίσης: IMF, IMF, World Economic Outlook – April 2009, Chapter 3 "From Recession to Recovery: How Soon and How Strong?" και ιδίως Box 3.1 "How Similar is the Current Crisis to the Great Depression?", pp. 97-132.

4. Οργανωτικές Αλλαγές: Μια κρίση στην οικονομία μπορεί να σημάνει για μια επιχείρηση μια επιχειρηματική ευκαιρία προκειμένου ν' αλλάξει τη κουλτούρα της και την οργανωτική της δομή, να βελτιώσει τις σχέσεις της με τους εργαζόμενους και με τους μετόχους, να γίνει πιο ευέλικτη.

Συμπερασματικά, η κρίση αντιμετωπίζεται, όταν κάποιος την αντιληφθεί νωρίς και μετατρέψει την ευρύτερη κρίση ως επικείμενη ευκαιρία γι' αυτόν.

Σε περίοδο κρίσης η στρατηγική η οποία ακολουθείται από τις εταιρείες είναι η αύξηση Κόστους, η αύξηση Ευαισθησίας τιμών και, τέλος, προτείνονται έξι τακτικές τιμολόγησης. Συγκεκριμένα, οι τακτικές αυτές είναι οι ακόλουθες:³⁶

Τακτική 1: Οι εταιρείες πρέπει να μελετούν και να καταγράφουν τις τιμές που μειώνουν τα κέρδη τους. Στην εξελισσόμενη κρίση, τα δεδομένα της αγοράς αλλάζουν συνεχώς, οι εταιρείες θα πρέπει να ελέγχουν συχνότερα τη τιμολογιακή τους πολιτική εστιάζοντας στους πελάτες που ερευνούν προκειμένου ν' αγοράσουν στο χαμηλότερο δυνατό κόστος γι' αυτούς. Δεν προτείνονται αδικαιολόγητες ανατιμήσεις ή αδικαιολόγητες υπερτιμολογήσεις.

Τακτική 2: Οι εταιρείες θα πρέπει να μελετούν την αγοραστική δυναμική των πελατών τους και να τιμολογούν με βάση την αγορά στόχο τους και όχι με βάση τη ζημία τους ή την προσδοκώμενη κερδοφορία που έχουν.

Τακτική 3: Οι τιμές των εταιρειών θα πρέπει να διαμορφώνονται με βάση τις ανάγκες της αγοράς και όχι με βάση τις δράσεις του ανταγωνισμού, ειδικά σε περίοδο κρίσης.

Τακτική 4: Η αύξηση των τιμών στην ενέργεια και τα τρόφιμα, τα οποία αποτελούν αγαθά πρώτης ανάγκης, έκανε πιο απαιτητικό το καταναλωτή σε σχέση με εκπτώσεις σε προϊόντα δεύτερης και τρίτης προτεραιότητας. Τα προϊόντα αυτών των κατηγοριών πρέπει να προσφέρουν εκπτώσεις και όχι να κάνουν δραματικές αλλαγές στη τιμολογιακή τους πολιτική, γεγονός που θα τις επηρεάσει αρνητικά.

Τακτική 5: Μια εταιρεία πρέπει να τιμολογεί με βάση την αγορά και τις περιβαλλοντικές πιέσεις που δέχεται, σε κάποιες περιπτώσεις, δόκιμο θα είναι να τις εκμεταλλευτεί προς όφελός της.

Τακτική 6: Οι εταιρείες πρέπει να μελετούν τον προμηθευτή τους σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μπορούν να τον διαχειριστούν προκειμένου να αποκτούν σε χαμηλό κόστος

³⁶ IMF, World Economic Outlook.,(2009), Box 4.1 "A Historical Perspective on International Financial Crises", σελ. 128-130. Επίσης: IMF, IMF, World Economic Outlook – April 2009, Chapter 3 "From Recession to Recovery: How Soon and How Strong?" και ιδίως Box 3.1 "How Similar is the Current Crisis to the Great Depression?", pp. 97-132.

τις πρώτες ύλες και να παράγουν φθηνά προϊόντα για την αγορά. Με βάση τα παραπάνω συμπερασματικά καταπληγούμε ότι:

1. Η τιμολόγηση είναι ένας βασικός παράγων, ώστε μια εταιρεία να περάσει ανώδυνα μια κρίση και να παραμείνει ανταγωνιστική στην αγορά.
2. Η τιμολόγηση των εταιρειών επηρεάζεται με βάση και τις τακτικές τιμολόγησης, από το κόστος του προϊόντος, από τις τιμές του προμηθευτή, από τις ανάγκες της αγοράς, από το εξωτερικό περιβάλλον, από τον ανταγωνισμό. Σε καμία περίπτωση, δεν αποτελεί μια σπασμωδική δράση πανικού λόγω της κρίσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ 1929/30 ΚΑΙ 2008 ΜΕ ΕΙΔΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥΣ

3.1 ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ 1929/1930 ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ

Οι προσπάθειες αντιμετώπισης της κρίσης του 1930 έφεραν ραγδαίες ανατροπές στην οικονομική πολιτική και στο θεσμικό πλαίσιο των αγορών. Μερικές από αυτές πραγματοποιήθηκαν στη διάρκεια της κρίσης, ενώ άλλες ολοκληρώθηκαν μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Άλλοτε με την απευθείας άρση της μετατρεψιμότητας των νομισμάτων σε χρυσό και άλλοτε με ενδιάμεσο στάδιο τη μεταβολή των ισοτιμιών τους σε χρυσό, πολλές χώρες εγκατέλειψαν τον κανόνα χρυσού, όπως η Μεγάλη Βρετανία το 1931 και οι ΗΠΑ το 1933.

Πολιτικές ενεργού διαχείρισης της ζήτησης άρχισαν να εφαρμόζονται από τις αρχές του 1933. Αλλά το σημαντικότερο είναι ότι άλλαξαν οι αντιλήψεις για τις δυνατότητες, τους περιορισμούς και τον ενδεχόμενο προσανατολισμό της νομισματικής πολιτικής και αναμορφώθηκε το πλαίσιο εποπτείας και λειτουργίας των τραπεζών.

Στις ΗΠΑ η αναμόρφωση αυτή έγινε το 1933 με το νόμο Glass-Steagall και με την ίδρυση του Οργανισμού Εγγύησης Καταθέσεων (Federal Deposit Insurance Corporation).

Η νομοθεσία αυτή χώρισε τις τράπεζες σε εμπορικές-καταθετικές και σε επενδυτικές. Για τις πρώτες προβλέπονταν ένα αυστηρό κανονιστικό πλαίσιο λειτουργίας, που περιλάμβανε τον περιορισμό των κινδύνων τους οποίους μπορούσαν να αναλάβουν, με αντάλλαγμα την άμεση πιστωτική διευκόλυνσή τους από την Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ στην περίπτωση που θα αντιμετώπιζαν προβλήματα ρευστότητας³⁷.

Παράλληλα, οι καταθέσεις των αποταμιευτών σε εμπορικές τράπεζες θα ήταν εφεξής εγγυημένες από το κράτος, κάτι που δεν ίσχυε όταν ξέσπασε η κρίση.

³⁷ IMF, World Economic Outlook.,(2009), Box 4.1 “A Historical Perspective on International Financial Crises”, σελ. 128-130. Επίσης: IMF, IMF, World Economic Outlook – April 2009, Chapter 3 “From Recession to Recovery: How Soon and How Strong?” και ιδίως Box 3.1 “How Similar is the Current Crisis to the Great Depression?”, pp. 97-132.

Αντίθετα, οι επενδυτικές τράπεζες υπόκειντο σε λιγότερο αυστηρό ρυθμιστικό πλαίσιο, αφού από τη φύση τους δεν κινδύνευαν από πανικό καταθετών.

Είναι γεγονός ότι υπήρξαν και πολιτικές, οι οποίες προκάλεσαν μια επιδείνωση της ύφεσης. Για παράδειγμα, η νομισματική πολιτική πολλών κεντρικών τραπεζών αντί να αυξήσει την ποσότητα χρήματος με χαμηλότερα επιτόκια, ήταν περιοριστική, με αποτέλεσμα τη μείωση ρευστότητας, το κλείσιμο πολλών τραπεζών και την ενδυνάμωση της ύφεσης.

Επίσης, με πρωτοπόρο τις ΗΠΑ αυξήθηκαν υπερβολικά τα μέτρα εμπορικού προστατευτισμού, τα οποία στο πλαίσιο αντιποίνων διαδόθηκαν διεθνώς, γεγονός που προκάλεσε μεγάλη πτώση του διεθνούς εμπορίου και της ανάπτυξης. Επιπλέον, οι διάφορες χώρες προσπάθησαν να βελτιώσουν τις εξαγωγές τους μέσα από συνεχείς υποτιμήσεις, γεγονός που οδήγησε σε έναν διεθνή νομισματικό πόλεμο, με αρνητικές επιπτώσεις στη διεθνή πολιτική συνεργασία.

Τέλος, το 1944, διαρκούντος ακόμη του πολέμου, οι 44 συμμαχικές χώρες, που αποτελούσαν τότε τα Ηνωμένα Έθνη, υπέγραψαν τις συμφωνίες του Bretton Woods και έθεσαν τις βάσεις για το μεταπολεμικό διεθνές νομισματικό σύστημα.

3.2 ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ

Η σύγχρονη κρίση εκδηλώθηκε για πρώτη φορά, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω στο κεφάλαιο δυο, ως «*διεθνής χρηματοπιστωτική αναταραχή*», η οποία αναφάνηκε στα μέσα του 2007 με τη μεγάλη διόγκωση των επισφαλειών στην αγορά στεγαστικών δανείων προς νοικοκυριά χαμηλής πιστοληπτικής ικανότητας στις ΗΠΑ.

Στην εκδήλωση της αναταραχής αυτής συνέβαλλαν αρκετοί παράγοντες, όπως το επί σειρά ετών υψηλό επίπεδο ρευστότητας διεθνώς, σε συνδυασμό με την αναζήτηση υψηλών αποδόσεων και την ανάληψη κινδύνων από τους επενδυτές, με την ανάπτυξη σύνθετων χρηματοοικονομικών προϊόντων υψηλού κινδύνου.

Στην περίπτωση των ΗΠΑ, οι εξελίξεις αυτές διευκολύνθηκαν από το γεγονός ότι στα τέλη του 1999 είχε καταργηθεί (με το νόμο Gramm-Leach-Bliley) η

από το 1933 διάκριση μεταξύ εμπορικών και επενδυτικών τραπεζών, αλλά και από την απουσία αυστηρής εποπτείας του χρηματοπιστωτικού τομέα³⁸.

Η αρχική χρηματοπιστωτική αναταραχή εξαπλώθηκε γρήγορα και άρχισαν να καταγράφονται μεγάλες ζημίες, αλλά και χρεοκοπίες χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων παγκόσμιας εμβέλειας. Όπως είχε συμβεί και το 1929, οι αρνητικές εξελίξεις στο χρηματοπιστωτικό και τον πραγματικό τομέα της οικονομίας αλληλοτροφοδοτούνταν, αν και αυτή τη φορά δεν υπήρξαν γενικευμένα φαινόμενα πανικού των καταθετών. Αυτό χάρη στη θεσμοθετημένη εγγύηση των καταθέσεων, η οποία μάλιστα σε πολλές χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδος, διευρύνθηκε αμέσως μόλις κορυφώθηκε η κρίση. Πάντως, η δυσλειτουργία των χρηματοπιστωτικών αγορών συμπύκνωσε την οικονομική δραστηριότητα, ενώ, με τη σειρά της, η εξασθένηση της οικονομικής δραστηριότητας υπονόμει περαιτέρω την κεφαλαιακή θέση των τραπεζών και την ικανότητά τους να χρηματοδοτούν τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά.

Με βάση πρόσφατες προβλέψεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, στις προηγμένες οικονομίες το ΑΕΠ μειώθηκε το 2009 κατά περίπου 3,5% και ο πληθωρισμός ήταν, σε ορισμένες χώρες, σχεδόν μηδενικός, ενώ το ποσοστό ανεργίας έφθασε ήδη το 10,2% στις ΗΠΑ και το 9,7% στη ζώνη του ευρώ, με αυξητικές τάσεις. Έτσι, η τελευταία αναταραχή μετεξελίχθηκε σε παγκόσμια χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση, τη μεγαλύτερη από τη δεκαετία του 1930³⁹.

Η συγκριτική ανάλυση των κρίσεων των τελευταίων 80 ετών οδηγεί στη διαπίστωση ότι όταν η οικονομική κρίση συνδέεται με χρηματοπιστωτική κρίση, όπως συνέβη το 1930 και όπως συμβαίνει και σήμερα, η υποχώρηση της οικονομικής δραστηριότητας είναι πιο έντονη και παρατεταμένη, ενώ η ανάκαμψη εν συνεχεία είναι ασθενέστερη και βραδύτερη. Το ίδιο ισχύει και όταν υπάρχει σημαντικός συγχρονισμός της υποχώρησης της οικονομικής δραστηριότητας παγκοσμίως. Παράλληλα, όταν η οικονομία των ΗΠΑ – με το μεγάλο μέγεθος και τις πολλαπλές διεθνείς διασυνδέσεις της -- βρίσκεται στο επίκεντρο της κρίσης (όπως τόσο το 1929 όσο και σήμερα), ο συγχρονισμός αυτός είναι σχεδόν αναπόφευκτος.

³⁸ IMF, World Economic Outlook – April 2009, Chapter 3 “From Recession to Recovery: How Soon and How Strong?”, σελ. 97-132.

³⁹ IMF, World Economic Outlook – April 2009, Chapter 3 “From Recession to Recovery: How Soon and How Strong?”, σελ. 97-132.

3.3 ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1929/1930

Είναι βασικό ότι το παγκόσμιο εύρος και το βάθος των προβλημάτων του χρηματοπιστωτικού τομέα, καθώς και η στενή σχέση και αλληλεξάρτηση των εθνικών οικονομιών, οδήγησαν πρόσφατα τη διεθνή κοινότητα, όπως και στο παρελθόν, σε συντονισμένες και τολμηρές παρεμβάσεις, που δεν έχουν ιστορικό προηγούμενο.

Οι παρεμβάσεις θέλουν να μειώσουν τους χρηματοπιστωτικούς κραδασμούς και να μειώσουν τις δυσμενείς επιπτώσεις τους στον πραγματικό τομέα της οικονομίας. Επίσης, οι παρεμβάσεις αποβλέπουν στο να ενισχύσουν την ανθεκτικότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος στους κινδύνους που συνεπάγεται η επιδείνωση των μακροοικονομικών μεγεθών.

Συγχρόνως, σημείωσαν αξιόλογη πρόοδο οι διεθνείς διαβουλεύσεις για μια μεταρρύθμιση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, κυρίως στο πλαίσιο της Ομάδας των 20, ενός νέου φόρουμ της διεθνούς οικονομικής διπλωματίας, που θεωρείται ότι θα διορθώσει τις αδυναμίες και θα ελαχιστοποιήσει την πιθανότητα, παρόμοια φαινόμενα γενικευμένης αστάθειας να εμφανιστούν και πάλι στο μέλλον⁴⁰.

Η άμεση και συχνά συντονισμένη εφαρμογή σειράς συμβατικών και μη συμβατικών μέτρων νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής απέτρεψε αφενός την πλήρη κατάρρευση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος, κατά την έξαρση της κρίσης στα τέλη του 2008, και αφετέρου μια ακόμη μεγαλύτερη υποχώρηση του ΑΕΠ το 2009⁴¹.

Σήμερα εντοπίζονται σημεία ανάκαμψης της οικονομίας. Συγχρόνως, είναι σημαντικό ότι ορισμένες αναδυόμενες οικονομίες, όπως η Κίνα και η Ινδία επηρεάστηκαν μεν δυσμενώς από την κρίση, αντέδρασαν όμως αποφασιστικά και διατήρησαν σχετικά υψηλούς, αν και επιβραδυνόμενους, ρυθμούς ανάπτυξης. Έτσι, όπως εκτιμά το ΔΝΤ, η μείωση του παγκόσμιου ΑΕΠ το 2009 περιορίστηκε, περίπου στο 1%, ενώ από το 2010 ξεκίνησε η ανάκαμψη του παγκόσμιου ΑΕΠ καθώς και του ΑΕΠ των ΗΠΑ και των περισσότερων χωρών της ΕΕ (με εξαίρεση την Ελλάδα).

Η συντονισμένη αντίδραση της διεθνούς κοινότητας και η ύπαρξη αναδυόμενων οικονομιών με μεγάλο βάρος και δυναμισμό δεν υπήρχαν το 1930.

⁴⁰ IMF, World Economic Outlook – April 2009, Chapter 3 “From Recession to Recovery: How Soon and How Strong?”, σελ. 97-132.

⁴¹ IMF, World Economic Outlook – April 2009, Chapter 3 “From Recession to Recovery: How Soon and How Strong?”, σελ. 97-132.

Ειδικότερα, το ότι η αντίδραση της πολιτικής ήταν πιο αποτελεσματική αυτή τη φορά, αντανακλά το γεγονός ότι από τη δεκαετία του 1930 μέχρι τις παραμονές της σημερινής κρίσης, τόσο οι οικονομολόγοι, όσο και οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής διδάχτηκαν, έως ένα βαθμό, από τα λάθη του παρελθόντος. Σήμερα εντοπίζονται τα ακόλουθα:

1. Πρώτον, η μακροοικονομική πολιτική είχε και έχει πλέον στη διάθεσή της σημαντικά εργαλεία για την αντιμετώπιση των οικονομικών διακυμάνσεων.
2. Δεύτερον, οι σύγχρονες αντιλήψεις για το ρόλο της δημοσιονομικής πολιτικής και για τα καθήκοντα της νομισματικής πολιτικής εφαρμόστηκαν με εντυπωσιακή ευελιξία και ταχύτητα. Με μικρότερη επιτυχία εφαρμόστηκαν όμως στην Ευρωζώνη, αφενός λόγω της Κοινοτικής δημοσιονομικής πειθαρχίας και του υψηλού δημόσιου χρέους πολλών χωρών και αφετέρου λόγω της απαγόρευσης ενίσχυσης των προϋπολογισμών απευθείας από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, της μόνης που μπορεί να παράγει φθηνή ρευστότητα.
3. Τρίτον, η θεσμοθετημένη εγγύηση των καταθέσεων ουσιαστικά απέτρεψε φαινόμενα πανικού των καταθετών, ενώ το διεθνές νομισματικό σύστημα δεν αποτέλεσε εμπόδιο για αποτελεσματικές αντιδράσεις πολιτικής. Αυτό σ' αντίθεση από ότι είχε συμβεί με τον κανόνα χρυσού κατά την κρίση του 1929.

Η ανάκαμψη αυτή τη στιγμή παραμένει εύθραυστη, καθώς η ανεργία συνεχίζει να αυξάνεται, η εξυγίανση των ισολογισμών των τραπεζών από προβληματικά στοιχεία του ενεργητικού τους δεν έχει ολοκληρωθεί και οι οικονομικές προοπτικές εξακολουθούν να περιβάλλονται από σημαντική αβεβαιότητα. Η διάρκεια και η σταθερότητα αυτής της ανάκαμψης δεν είναι δεδομένες.

Άλλωστε, η εν εξελίξει τεράστια διόγκωση του δημόσιου χρέους των ανεπτυγμένων χωρών, σε πολλές περιπτώσεις κατέστησε αναγκαία την άσκηση πολιτικής δημοσιονομικής σταθεροποίησης, η οποία θα διαρκέσει αρκετά χρόνια. Είναι χαρακτηριστικό, ότι τόσο στην Ευρωπαϊκή Ένωση συνολικά, όσο και στη ζώνη του ευρώ, το ακαθάριστο δημόσιο χρέος αυξήθηκε κατά περίπου 20 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ μέσα σε τρία χρόνια, δηλαδή μεταξύ του τέλους του 2007 και του 2010. Επίσης, με βάση τις παρούσες τάσεις, το ακαθάριστο δημόσιο χρέος θα προσεγγίσει το 100% του ΑΕΠ στη ζώνη του ευρώ έως το 2014, δηλαδή θα αυξηθεί

περίπου κατά 30 εκατοστιαίες μονάδες σε σύγκριση με το τέλος του 2007⁴². Στην κατεύθυνση της δημοσιονομικής σταθερότητας με περιορισμό των ελλειμμάτων στράφηκαν πρόσφατα και οι ΗΠΑ, μια χώρα με τρομακτική δημοσιονομική επέκταση στο διάστημα 2008-2010.

Καθώς, λοιπόν, τα μέτρα πολιτικής έχουν οδηγήσει σε πρωτοφανή αύξηση του δημόσιου χρέους και των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, έχει ευρέως αναγνωριστεί η ανάγκη έγκαιρης εφαρμογής μιας στρατηγικής εξόδου από τα έκτακτα μέτρα. Αυτό, όμως, θα γίνει μόλις υπάρξει διατηρήσιμη βελτίωση των χρηματοπιστωτικών συνθηκών και του μακροοικονομικού περιβάλλοντος, προκειμένου να αποφευχθούν οι κίνδυνοι για τη μακροοικονομική και χρηματοπιστωτική σταθερότητα. Ειδικότερα⁴³:

1. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε, ότι όσον αφορά στη δημοσιονομική πολιτική, απαραίτητο στοιχείο μιας στρατηγικής εξόδου από τις παρούσες συνθήκες υψηλών ελλειμμάτων και υψηλού δημόσιου χρέους, είναι η υιοθέτηση αξιόπιστων μεσοπρόθεσμων σχεδίων δημοσιονομικής εξυγίανσης, τα οποία θα περιλαμβάνουν, όπου αυτό είναι αναγκαίο, και μεταρρυθμίσεις των συνταξιοδοτικών συστημάτων.
2. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα έχει επεξεργαστεί ένα πλαίσιο αρχών και συγκεκριμένα κριτήρια για την απόσυρση των μη συμβατικών μέτρων νομισματικής πολιτικής, στο βαθμό που θα βελτιώνεται το μακροοικονομικό περιβάλλον και θα ομαλοποιούνται οι συνθήκες στις αγορές.
3. Επίσης, σύμφωνα με τους προβληματισμούς που συζητήθηκαν στην ετήσια σύνοδο του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου⁴⁴, η προσπάθεια αντιμετώπισης των προβλημάτων του χρηματοπιστωτικού τομέα διεθνώς πρέπει να παραμείνει κορυφαία προτεραιότητα. Παράλληλα, καθώς θα αυξάνεται η τάση προς αποταμίευση στις ΗΠΑ, απαιτείται να δοθεί έμφαση, από τις χώρες που σήμερα έχουν μεγάλα πλεονάσματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών (π.χ. Κίνα), στην αύξηση της σχετικής βαρύτητας της εγχώριας ζήτησης. Επίσης, είναι ανάγκη η προσπάθεια αναμόρφωσης της παγκόσμιας οικονομίας μετά την κρίση να στηριχθεί στη συνέχιση της διευρυμένης διεθνούς οικονομικής συνεργασίας που αναπτύχθηκε τον τελευταίο καιρό,

⁴² IMF, World Economic Outlook – April 2009, Chapter 3 “From Recession to Recovery: How Soon and How Strong?”, σελ. 97-132.

⁴³ Buckheim C.,(2008), Economic Crises in the Thirties and Today, University of Mannheim

⁴⁴ Buckheim C.,(2008), Economic Crises in the Thirties and Today, University of Mannheim

στην ενίσχυση του πλαισίου κανόνων και εποπτείας του χρηματοπιστωτικού τομέα και στην ενδυνάμωση του διεθνούς νομισματικού συστήματος.

Σε σχέση με τη δημιουργία μιας καινούργιας αρχιτεκτονικής για το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα,⁴⁵ οι βασικοί στόχοι αφορούν στα εξής: στην ενίσχυση της διαφάνειας και της λογοδοσίας, στη πιο αποτελεσματική εποπτεία, στη προώθηση της χρηστής λειτουργίας των αγορών και της προστασίας των συμφερόντων των επενδυτών και των καταναλωτών, στη διεύρυνση της διεθνούς συνεργασίας, μεταρρύθμιση των χρηματοπιστωτικών οργανισμών.

Ιδιαίτερη σημασία έχει, επίσης, η αντιμετώπιση τριών προβλημάτων που συνετέλεσαν στην εκδήλωση ή στην εξάπλωση της σημερινής κρίσης. Συγκεκριμένα:

1. Αναγκαία είναι η αντιμετώπιση της λαθεμένης συμπεριφοράς των χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων και των επενδυτών. Σήμερα, πρέπει να εξουδετερωθούν τα κίνητρα που οδηγούν σε προσήλωση στις βραχυπρόθεσμες αποδόσεις και ανταμοιβές και σε αδιαφορία για τις πιο μακρόπνοες στοχεύσεις, από τις οποίες όμως εξαρτώνται η σταθερότητα του συστήματος και η κοινωνική ευημερία.
2. Χρειάζεται να ελαττωθεί η λεγόμενη υπερκυκλικότητα του πιστωτικού συστήματος.
3. Τέλος, αναγκαία είναι η ουσιαστική ενίσχυση της διαφάνειας. Αυτό ισχύει για όλα τα τμήματα και τις πτυχές της λειτουργίας του πιστωτικού συστήματος, από τα χρηματοπιστωτικά προϊόντα και τους ισολογισμούς των τραπεζών, έως τους οίκους αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας, τα πρότυπα ελέγχου και αξιολόγησης, τους κανόνες και τις μεθόδους εποπτείας. Η διαφάνεια αποτελεί βασικό προαπαιτούμενο για την αποτελεσματική λειτουργία των αγορών και μπορεί να τις προφυλάξει από υπερβολές, όταν οι αγορές κινούνται ανοδικά, ή από πιστωτική ασφυξία, όταν οι αγορές υποχωρούν.

Στο πλαίσιο εξάλλου της μικροπροληπτικής εποπτείας συγκροτείται το Ευρωπαϊκό Σύστημα Εποπτείας, το οποίο θα περιλαμβάνει τρεις νέες ευρωπαϊκές εποπτικές αρχές:⁴⁶ την Ευρωπαϊκή Τραπεζική Αρχή, την Ευρωπαϊκή Αρχή Ασφαλίσεων και Επαγγελματικών Συντάξεων και την Ευρωπαϊκή Αρχή Κινητών Αξιών και Αγορών. Κύριος στόχος είναι η αναβάθμιση της ποιότητας και της

⁴⁵ Buckheim C.,(2008), Economic Crises in the Thirties and Today, University of Mannheim

⁴⁶ Buckheim C.,(2008), Economic Crises in the Thirties and Today, University of Mannheim

συνοχής της εποπτείας σε εθνικό επίπεδο, η καλύτερη επιτήρηση των διασυννοριακών ομίλων μέσω της ολοκλήρωσης της σύστασης σωμάτων εποπτών, καθώς και η εκπόνηση κοινού ευρωπαϊκού εγχειριδίου κανόνων, που θα εφαρμόζεται σε όλα τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα της Ενιαίας Αγοράς.

3.4 ΟΙ ΔΥΟ ΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΔΑ

Η ελληνική οικονομία δεν βρέθηκε στο επίκεντρο της παγκόσμιας κρίσης – ούτε το 1929 ούτε σήμερα. Ωστόσο, και τότε και τώρα αποτέλεσε αντικείμενο της διεθνούς προσοχής λόγω των μακροχρόνιων δημοσιονομικών της προβλημάτων.

Το 1929 η Ελλάδα είχε μια οικονομία κυρίως αγροτική, με βασικά εξαγωγικά προϊόντα τη σταφίδα και τον καπνό, ενώ έφερνε ακόμη το βάρος της ενσωμάτωσης των προσφύγων. Ωστόσο, είχε αρχίσει να εισέρχεται σε μια διαδικασία ανάπτυξης, χάρη και στο σχετικά υψηλό επίπεδο επαγγελματικής ειδίκευσης, αλλά και της επιχειρηματικότητας που χαρακτήριζε τους πρόσφυγες από την Μικρά Ασία και τον Πόντο.

Τη διετία 1927-1928 είχε εφαρμοστεί ένα πρόγραμμα δημοσιονομικής και νομισματικής εξυγίανσης, υπό το άγρυπνο μάτι της Κοινωνίας των Εθνών, που είχε οδηγήσει σε μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, του πληθωρισμού και της διακύμανσης της συναλλαγματικής ισοτιμίας της δραχμής έναντι της στερλίνας⁴⁷.

Το 1928 ιδρύθηκε η Τράπεζα της Ελλάδος ως κεντρική-εκδοτική τράπεζα, ενώ η δραχμή επανήλθε στον κανόνα χρυσού-συναλλάγματος, με *de jure* σταθεροποίηση της ισοτιμίας έναντι της στερλίνας κοντά στην ισοτιμία της αγοράς.

Η παγκόσμια κρίση γρήγορα οδήγησε σε μείωση της οικονομικής δραστηριότητας, καθώς και σε σημαντικές πιέσεις στο δημόσιο έλλειμμα. Παράλληλα, μεταξύ του 1931 και του 1936 μεταβλήθηκε επανειλημμένα η πολιτική συναλλαγματικής ισοτιμίας, ενώ από τις αρχές του 1932 έως και τις αρχές του 1940 η ελληνική κυβέρνηση αντιμετώπιζε σταθερά το πρόβλημα της εξυπηρέτησης του εξωτερικού δημόσιου χρέους, με διαδοχικές διαπραγματεύσεις με τους δανειστές της χώρας στο Λονδίνο και με την Κοινωνία των Εθνών, προκειμένου να επιτύχει αναστολή της πληρωμής των τόκων. Οι συνέπειες της κρίσης άρχισαν να μετριάζονται από το 1933. Η κρίση επιτάχυνε τις διαδικασίες αναμόρφωσης του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, καθώς επιβίωσαν οι πιο εύρωστες τράπεζες. Η

⁴⁷ Buckheim C.,(2008), *Economic Crises in the Thirties and Today*, University of Mannheim

κρίση του τραπεζικού συστήματος δυνάμωσε τη θέση της Τράπεζας της Ελλάδος ως «τράπεζας των τραπεζών», ενώ επέβαλε τη διαμόρφωση, το 1931, ενός αυστηρού εποπτικού πλαισίου⁴⁸.

Σήμερα, η ελληνική οικονομία είναι κυρίως μια οικονομία υπηρεσιών, όπως είναι ο τουρισμός και η ναυτιλία, αλλά και οι τηλεπικοινωνίες και οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες. Με την υιοθέτηση του ευρώ, δεν υπήρχε και δεν υπάρχει πια εθνική πολιτική συναλλαγματικής ισοτιμίας.

Η εισροή κεφαλαίων υποστηρίζεται και από τους πόρους των Διαρθρωτικών Ταμείων της ΕΕ, ενώ ο γεωργικός τομέας ενισχύεται από την Κοινή Αγροτική Πολιτική. Ωστόσο, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών παραμένει – όπως και στη δεκαετία του 1930 – βασικό πρόβλημα, που δεν είναι πια δυνατό να αντιμετωπιστεί με υποτίμηση της δραχμής ή με συμφωνίες «εμπορικών συμψηφισμών»⁴⁹.

Το δημόσιο έλλειμμα και χρέος δεν αποτελούν πια αντικείμενο διαπραγματεύσεων με τους ξένους «ομολογιούχους» και με την Κοινωνία των Εθνών. Γίνονται, όμως, αντικείμενο διαβούλευσης με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή βάσει των κανόνων του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης και απαιτούν αξιόπιστη δημοσιονομική πολιτική. Οι δημοσιονομικές εξελίξεις κρίνονται επίσης καθημερινά στις διεθνείς αγορές, οι οποίες διαμορφώνουν τη διαφορά αποδόσεων μεταξύ των κρατικών ομολόγων της Ελλάδος και εκείνων των άλλων χωρών και, τελικά, καθορίζουν το κόστος δανεισμού του Δημοσίου. Τέλος, η χώρα με το Μνημόνιο τέθηκε και πάλι σε καθεστώς επιτήρησης και σε μεγάλο βαθμό εισάγει εκ των άνω πολιτικές παρεμβάσεις, σχεδόν σε όλα τα πεδία της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής. Δυστυχώς, η χώρα δεν αναζήτησε ούτε εναλλακτικές πολιτικές, ούτε εναλλακτικές διεθνείς πηγές χρηματοδότησης. Ακόμη χειρότερα, έχει ήδη εισέλθει σ' έναν φαύλο κύκλο ύφεσης, γεγονός που επιβαρύνει την όποια δημοσιονομική προσαρμογή και παράγει αναγκαστικά κοινωνικές αδικίες και εντάσεις.

Οι επιπτώσεις της διεθνούς κρίσης στην οικονομική δραστηριότητα και την απασχόληση είναι σημαντικές, αλλά – όπως και το 1929 – όχι τόσο μεγάλες, όσο σε άλλες χώρες. Οι επιπτώσεις στα δημόσια οικονομικά είναι πολύ μεγαλύτερες, αλλά στην πραγματικότητα μόνο κατά ένα μέρος είναι γνήσιες επιπτώσεις της κρίσης,

⁴⁸ Σταθάκης Γ.,(2008), "Μετά την κρίση τι; Αναζητώντας μια νέα Αρχιτεκτονική για το χρηματοπιστωτικό σύστημα, Ινστιτούτου Ν. Πουλιαντζάς

⁴⁹ Σταθάκης Γ.,(2008), "Μετά την κρίση τι; Αναζητώντας μια νέα Αρχιτεκτονική για το χρηματοπιστωτικό σύστημα, Ινστιτούτου Ν. Πουλιαντζάς

καθώς κατά τα άλλα αντανακλούν χρόνιες παθογένειες στο σύστημα κατάρτισης του κρατικού προϋπολογισμού και στους μηχανισμούς ελέγχου των δαπανών και είσπραξης των φόρων καθώς και παθογένειες του νεοελληνικού πολιτικού συστήματος και του ελληνικού κράτους όπως είναι αυτές της διαπλοκής, της γραφειοκρατίας, της παρέμβασης εξωθεσμικών παραγόντων και της αναξιοκρατίας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΑΙΑ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Σύμφωνα με τα παραπάνω εντοπίστηκαν πολλά κοινά στη κρίση του 1930 και τη σημερινή, κυρίως όσον αφορά στα αίτια και όχι στις πολιτικές αντιμετώπισής τους. Η βάση του προβλήματος και για τις δυο ήταν οι τράπεζες, ο υπέρμετρος καταναλωτισμός και το χρηματιστήριο. Η κρίση του 1930 οδήγησε για πολλούς σ' έναν πόλεμο. Η εξομάλυνση της προήλθε μέσα από τις στρατηγικές που ακολούθησαν τα μεγάλα κράτη και ειδικά οι ΗΠΑ.

Σήμερα, η κρίση είναι ακόμη σ' εξέλιξη. Στο πλάνο δράσης της Ε.Ε έναντι της κρίσης σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά και στις δράσεις που ανακύπτουν στην Ελλάδα για την αντιμετώπιση της, η λύση που προτείνεται μέχρι στιγμής είναι η χορήγηση ρευστότητας στις τράπεζες και στις επιχειρήσεις από τα κρατικά ταμεία. Με άλλα λόγια, οι κυβερνήσεις και η ΕΚΤ διαθέτουν κεφάλαια και εγγυήσεις στις τράπεζες, ώστε να συνεχίσουν τη χρηματοδότηση της οικονομίας, αν και σε μεγάλο βαθμό οι τράπεζες δεν μετακυλούν το φθινό χρήμα που λαμβάνουν από την ΕΚΤ στις επιχειρήσεις και στα νοικοκυριά.

Οι περισσότερες κυβερνήσεις έχουν ήδη χορηγήσει αρκετά κεφάλαια στις τράπεζες και σε μεγάλες επιχειρήσεις και θα συνεχίσουν προφανώς να χορηγούν, όσο αντέχουν οι προϋπολογισμοί τους. Το ζήτημα είναι ότι πολλές κυβερνήσεις, όπως η ελληνική, δεν έχουν χρήματα και δανείζονται διαρκώς από τους διεθνείς δανειστές, οι οποίοι όμως εκμεταλλεόμενοι την ανέχεια συχνά ζητούν τοκογλυφικά επιτόκια.

Το κόστος διάσωσης τραπεζών και ορισμένων μεγάλων επιχειρήσεων, ασφαλώς, το αναλαμβάνει ο κρατικός προϋπολογισμός, δηλαδή οι πολίτες όλων των κρατών, οι οποίοι θα πρέπει να πληρώσουν αυξημένους φόρους και να απολαύσουν λιγότερες υπηρεσίες δωρεάν υγείας, παιδείας και κοινωνικής ασφάλισης, για να βρεθούν τα χρήματα σωτηρίας των τραπεζών.

Οι κοινωνίες δεν έχουν περιθώρια άρνησης της υποχρεωτικής σωτηρίας του τραπεζικού συστήματος. Φυσικά, έχουν περιθώρια αντίδρασης στο κόστος αυτών των λύσεων, η οποία συχνά εκδηλώνεται με μαζικές διαδηλώσεις και ταραχές σε ολόκληρο τον κόσμο. Και αυτό είναι το φυσικό-νομοτελειακό επακόλουθο μιας μεγάλης οικονομικής κρίσης, η οποία οδηγεί στην ανεργία και στη φτώχεια εκατομμύρια αθώους πολίτες, εξαιτίας της υπερβολικής απληστίας των ηγετικών στελεχών πολλών σύγχρονων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και της ελλιπούς εποπτείας του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Τα κράτη έχουν υποχρέωση αυστηρότερων ελέγχων και δικαιότερης

διανομής του πλούτου. Μόνο μέσω του ρόλου των κρατών και των ελεγκτικών μηχανισμών μπορούν να αποφευχθούν τέτοια φαινόμενα στο μέλλον. Τι θα γίνει μετά την κρίση; Πώς θα κινηθούν οι τιμές των εμπορευμάτων και οι αγορές μετά την κρίση; Ο μεγαλύτερος κίνδυνος είναι να αρχίσει μια ξέφρενη άνοδος των τιμών όλων των αξιών, των μετοχών, των ακινήτων, των εμπορευμάτων και των τροφίμων, που θα οδηγήσει σε νέα φούσκα, υπερπληθωρισμό και νέα κατάρρευση πολύ σύντομα.

Η ελληνική οικονομία είναι μέρος της ευρωπαϊκής και της παγκόσμιας οικονομίας και ταυτόχρονα είναι ελλειμματική. Η κυβέρνηση δανείζεται κάθε χρόνο δεκάδες δισεκατομμύρια ευρώ για να καλύψει τις ανάγκες του Δημοσίου αλλά και τους τόκους του εξωτερικού μας χρέους. Σε μια περίοδο, όπου οι ιδιωτικές πιστώσεις έχουν σταματήσει, είναι αναγκαστική στην παρούσα φάση η εξωτερική δημόσια χρηματοδότηση. Στο μεταξύ, και οι ελληνικές τράπεζες δεν αντλούν εύκολα δανειακά κεφάλαια από το διεθνές τραπεζικό σύστημα και, έτσι, περικόπτον με τη σειρά τους τα δάνεια και δημιουργούν προβλήματα σε όλες τις επιχειρήσεις και τους ιδιώτες δανειολήπτες.

Το υψηλό δημόσιο χρέος και το έλλειμμα των εξωτερικών συναλλαγών μας, είναι τα δύο σημαντικότερα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας. Γενικότερα, η Ελλάδα εμφανίζει και πρόβλημα εσόδων.

Υπάρχουν πολλά σενάρια για την αντιμετώπιση της Ελληνικής κρίσης. Βέβαιο είναι, ότι ο συνεχής στραγγαλισμός της ζήτησης και η πτώση του ΑΕΠ καθιστούν σχεδόν αδύνατη την αποπληρωμή του χρέους και την επιστροφή στις διεθνείς αγορές. Επίσης, η κοινωνική αναστάτωση στερεί από τη χώρα βασικές προϋποθέσεις ανάπτυξης όπως είναι η κοινωνική συναίνεση και η πολιτική σταθερότητα. Για να μειωθεί το δημόσιο χρέος θα πρέπει η χώρα να τεθεί σε μια σταθερή τροχιά βιώσιμης ανάπτυξης. Για να γίνει αυτό και για να υπάρξουν περιθώρια άσκησης αναπτυξιακής πολιτικής, θα πρέπει να ελαφρύνει η αποπληρωμή του χρέους είτε με χρονική μετάθεση των δόσεων, με την ύπαρξη μιας περιόδου χάριτος είτε και με «κούρεμα» των ελληνικών ομολόγων, δεδομένου ότι ευθύνη φέρουν και οι δίωτες δανειστές της χώρας μας, οι οποίοι δεν εκτίμησαν σωστά τους κινδύνους δανεισμού. Αλλιώς, η δυνατότητα άσκησης αντικυκλικής δημοσιονομικής πολιτικής είναι αδύνατη. Εδώ, η κρίση χρέους της χώρας μας είναι πιθανό να έχει όμοιες επιπτώσεις με αυτές της δεκαετίας του 1930, κάτι που ήδη αναφέρθηκε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

1. Ανδρανόπουλος Α.,(2008), Η κρίση χτυπά τα χρηματιστήρια, Ανάκτηση στις 5-5-2009 από <http://e-rooster.gr/10/2008/967>
2. Βενετσάνος Κ.,(2009), Κρίση Οικονομική, Κρίση πολιτικής, Ανάκτηση στις 4-5-2009 από <http://www.inout.gr/showthread.php?t=30805>
3. Γκρισιάν Α.,(2008), Η οικονομική Κρίση είναι η σοβαρότερη από το 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο, Ανάκτηση στις 2-5-2009 από <http://www.in.gr/news/article.asp?lngEntityID=883151>
4. Ελευθεροτυπία.,(2009), Διευρύνετε η Οικονομική Κρίση, Ανάκτηση στις 5-5-2009 από <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=42148>
5. Θανόπουλος Π.,(2008), Τα ΜΜΕ και η Κρίση, 2^ο Συνέδριο Επικοινωνίας, σελ 1-10
6. Κότιος Α. Και Γ. Γαλανός (2010), Κρίση της Οικονομίας ή Κρίση της οικονομικής Επιστήμης; Μύθοι και πραγματικότητα ενός δογματικού διαλόγου, Τόμος 16, Τεύχος 11, σελ. 253-272 , εδώ σελ. 264
7. Κρουγκμαν Π.,(2008), Η Κρίση του 2008, Καστανιώτης
8. Πέτσας Σ.,(2009), Παγκόσμια οικονομική κρίση: Οι αιτίες και η αντιμετώπισή της, Ανάκτηση στις 2-5-2009 από <http://blogs.eliamep.gr/petsas/pagkosmia-ikonomiki-krisi-i-eties-ke-i-antimetopisi-tis-2/>
9. Σπύρου Σ.,(2008), Οικονομική Κρίση στις Ανατολικές χώρες, Το Βήμα
10. Σπύρου Σ.,(2009),Οικονομική Κρίση του 1929, Ανάκτηση στις 3-5-2009 από <http://indy.gr/library/i-oikonomik-krisi-toy-1929>, Από το τεύχος No 4, Ιούνιος 2000, σελ. 120-124
11. Σταθάκης Γ.,(2008), "Μετά την κρίση τι; Αναζητώντας μια νέα Αρχιτεκτονική για το χρηματοπιστωτικό σύστημα, Ινστιτούτου Ν. Πουλαντζάς
12. Στεργίου Ε.,(2009), Οικονομική κρίση: Πώς φτάσαμε ως εδώ, Ανάκτηση στις 3-5-2009 από http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_kathbreak_1_16/11/2008_256281

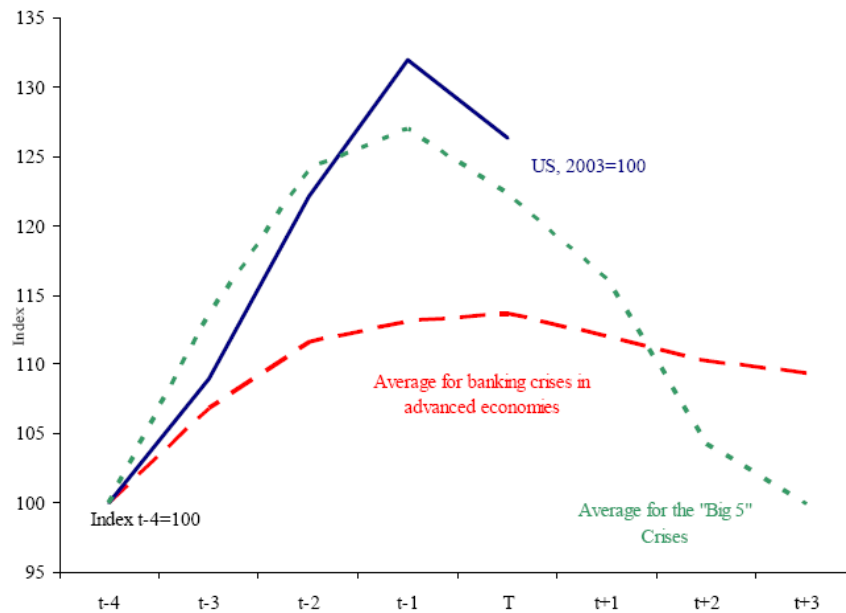
Ξενόγλωσση

13. Bernanke B.,(2000),Essays on the Great Depression, Princeton University Press, 2000.
14. Bryan L Farrell D.,(2008), Leading through uncertainty,McKinsey, pp.1-14
15. Buckheim C.,(2008), Economic Crises in the Thirties and Today, University of Mannheim

16. Eichengreen B.,(2008), The Global Credit Crisis as History, California.
17. Friedman M. and Schwartz A.,(2003),A Monetary History of the United States, 1867-1960, Princeton University Press
18. Friedman M. and Schwartz A.,(2003),A Monetary History of the United States, 1867-1960, Princeton University Press
19. Galbraith J.,(2000),The Great Crash. 1929, Λιβάνης Α-Νέα Σύνορα
20. IMF, World Economic Outlook – April 2009, Chapter 3 “From Recession to Recovery: How Soon and How Strong?”, σελ. 97-132.
21. IMF, World Economic Outlook.,(2009), Box 4.1 “A Historical Perspective on International Financial Crises”, σελ. 128-130. Επίσης: IMF, IMF, World Economic Outlook – April 2009, Chapter 3 “From Recession to Recovery: How Soon and How Strong?” και ιδίως Box 3.1 “How Similar is the Current Crisis to the Great Depression?”, pp. 97-132.
22. Johnson G et al.,(2009), Historically Economic Crises, McKinsey,pp.24-28
23. Kindleberger C.,(2003),The World in Depression,1929-1939, Μπέρκλεϋ, University of California Press
24. Kindleberger C.,(2003),The World in Depression,1929-1939, Μπέρκλεϋ, University of California Press
25. Kindleberger C.,(2005),The World in Depression, Wiley
26. Lyhus R.,(2008), How to win the Crises, McKinsey, pp.1-10
27. McKinsey.,(2008)Economic and hiring outlook, third quarter 2008, McKinsey Quarterly, pp.1-7
28. Minsky H.,(2002),The financial instability hypothesis: capitalist processes and the behaviour of the economy Cambridge University Press
29. Reinhart και Rogoff (2008), Bank Crises,McKinsey,pp.40-44
30. Rothbard M.,(2002),A History of Money and Banking in the United States, Auburn, Ludwig von Mises Institute
31. Wright R.E.,(2008), Financial crisis and reform: Looking back for clues to the future, McKinsey, pp.1-3

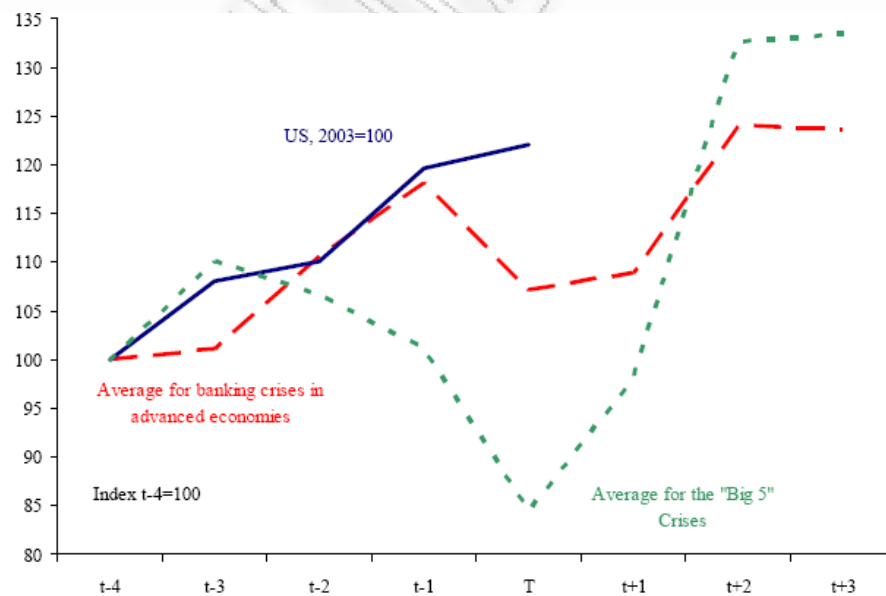
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Σχήμα 2-1: Ο Δείκτης Τιμών των Ακινήτων

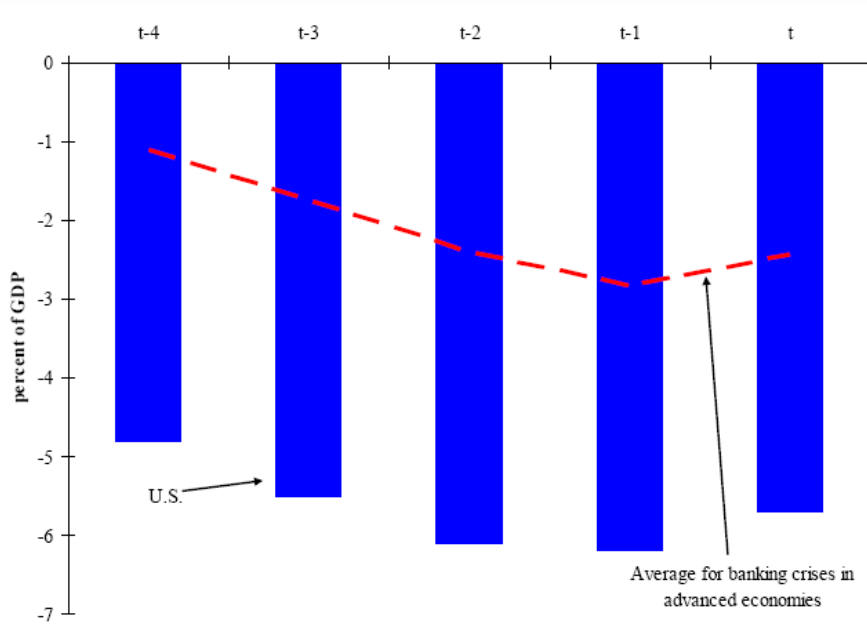
Πηγή: Reinhart και Rogoff (2008), Banking Crises, Harvard Business Review

Σχήμα 2-2: Η Πραγματική Αξία των Μετοχών

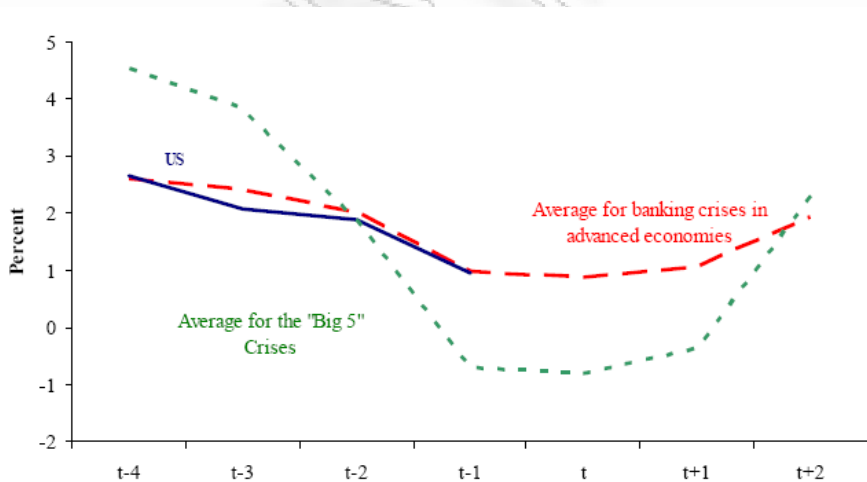
Πηγή: Reinhart και Rogoff (2008), Banking Crises, Harvard Business Review

Σχήμα 2-3: Το Έλλειμμα στο Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών

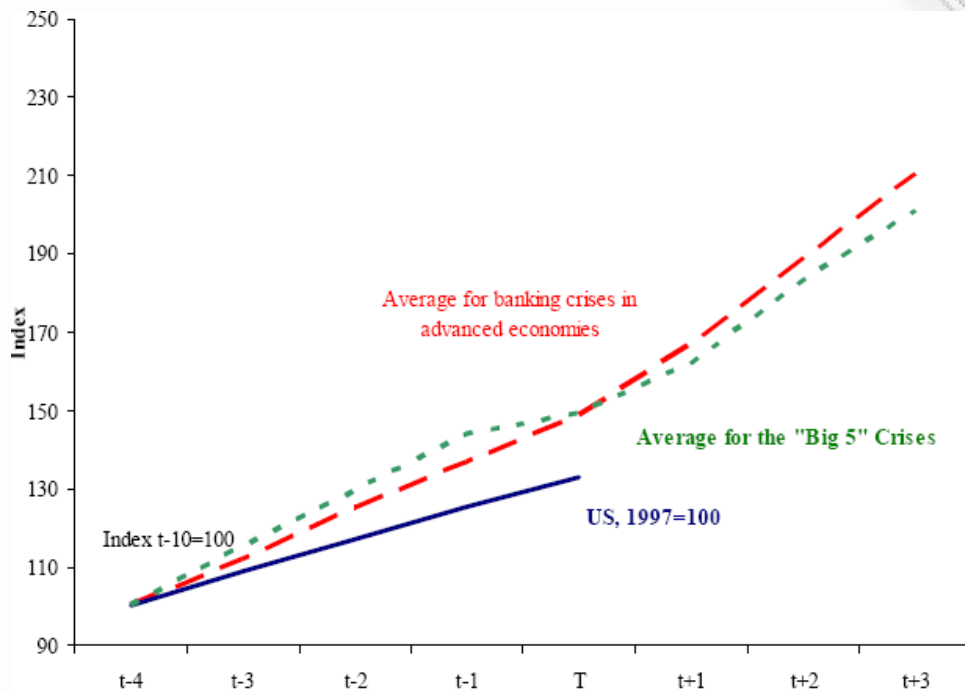
Πηγή: Reinhart και Rogoff (2008), Banking Crises, Harvard Business Review

Σχήμα 2-4: Η Μεγέθυνση του Κατά Κεφαλήν Πραγματικού ΑΕΠ (σε όρους PPP)

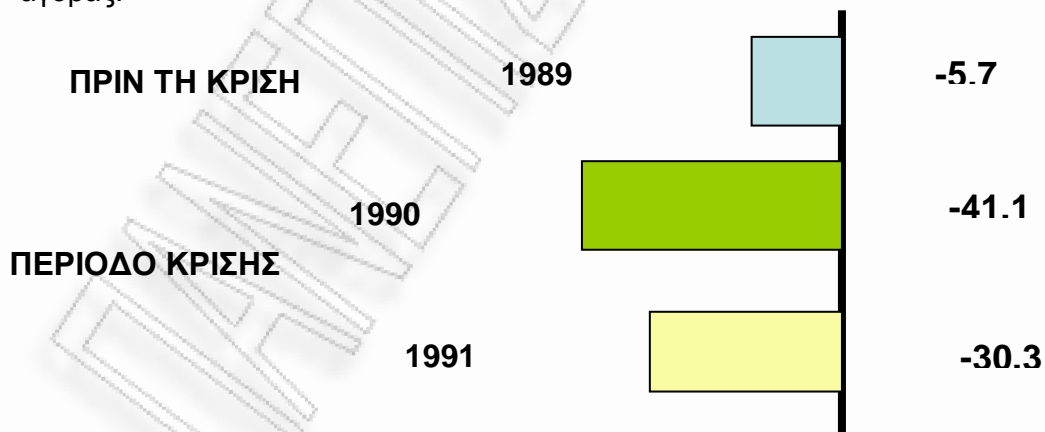
Πηγή: Reinhart και Rogoff (2008), Banking Crises, Harvard Business Review

Σχήμα 2-5: Το Δημόσιο Χρέος

Πηγή: Reinhart και Rogoff (2008), Banking Crises, Harvard Business Review

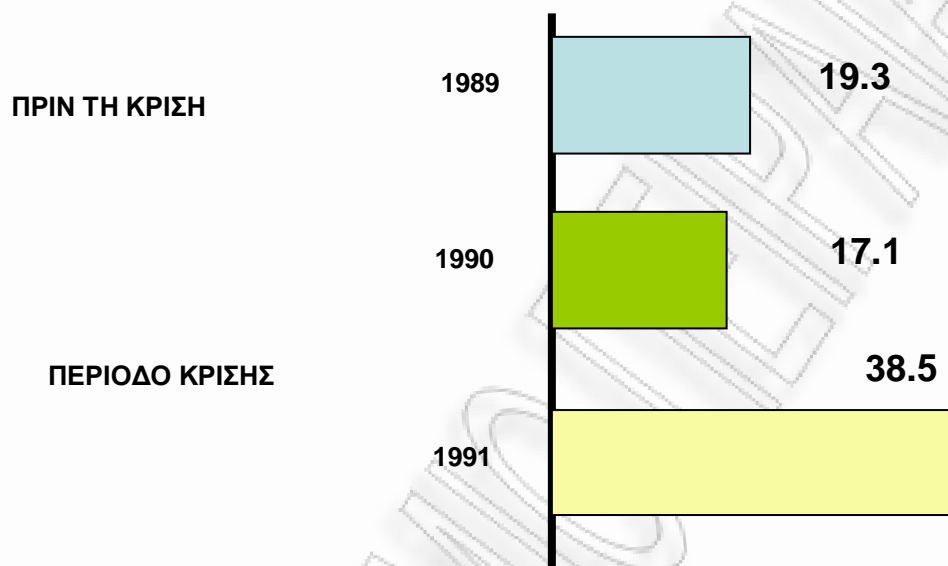
Σχήμα 2-6: Χάσμα μεταξύ των επιτυχημένων εταιρειών και του μέσου όρου της αγοράς.

Πηγή: IMF, World Economic Outlook.,(2009), Box 4.1 “A Historical Perspective on International Financial Crises”, σελ. 128-130. Επίσης: IMF, IMF, World Economic Outlook – April 2009, Chapter 3 “From Recession to Recovery: How Soon and How

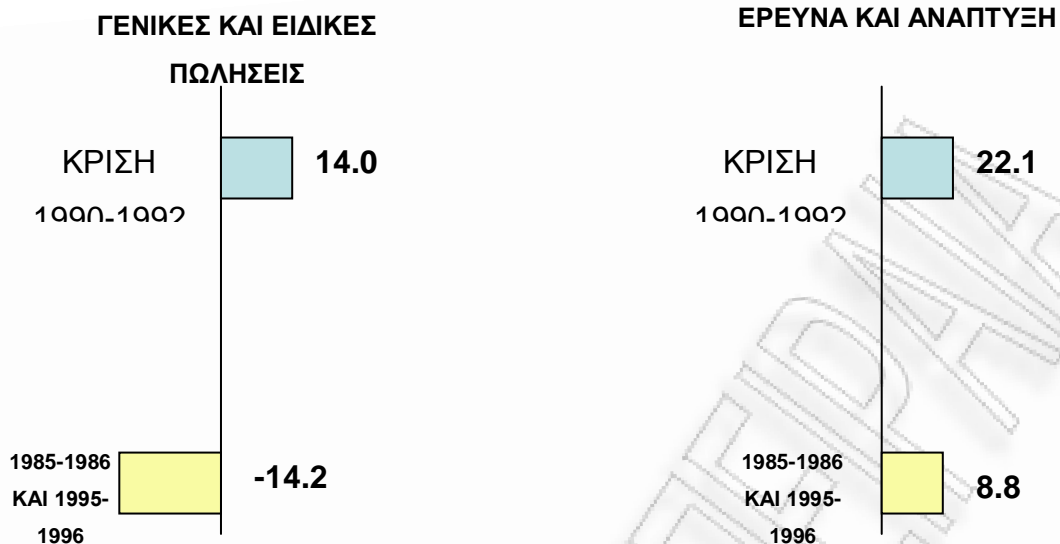
Strong?” και ιδίως Box 3.1 “How Similar is the Current Crisis to the Great Depression?”, pp. 97-132.

Σχήμα 2-7: Χάσμα μεταξύ αποτυχημένων εταιρειών και μέσου όρου αγοράς.

Πηγή: IMF, World Economic Outlook.,(2009), Box 4.1 “A Historical Perspective on International Financial Crises”, σελ. 128-130. Επίσης: IMF, IMF, World Economic Outlook – April 2009, Chapter 3 “From Recession to Recovery: How Soon and How Strong?” και ιδίως Box 3.1 “How Similar is the Current Crisis to the Great Depression?”, pp. 97-132.

Σχήμα 2-8: Χάσμα μεταξύ ηγετών και λιγότερο επιτυχημένων εταιρειών σε διάφορους τομείς.

Πηγή: IMF, World Economic Outlook.,(2009), Box 4.1 “A Historical Perspective on International Financial Crises”, σελ. 128-130. Επίσης: IMF, IMF, World Economic Outlook – April 2009, Chapter 3 “From Recession to Recovery: How Soon and How Strong?” και ιδίως Box 3.1 “How Similar is the Current Crisis to the Great Depression?”, pp. 97-132.